

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІ

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институты

**ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДӘУІРІНДЕГІ ӘДЕБИЕТ
БОЙЫНША ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАР**
Тапсырмалар жинағы

Оқу-әдістемелік құрал

Жоғары оқу орындарында 5В011700 – «Қазақ тілі мен
әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын
студенттерге арналған

Шымкент, 2017

УДК 82.09
ББК 83.3 Каз
А 53

Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институтының оқу-әдістемелік кеңесінің шешімі бойынша (іс қағазы № . . .2017.) оқу үдерісінде қолдану үшін баспаға ұсынылған.

Пікір жазғандар:

- С.Бахадырова** – филология ғылымдарының докторы,
Халықаралық гуманитарлық-техникалық
университетінің профессоры
- А.Мамыт** – филология ғылымдарының кандидаты,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік
педагогикалық институтының доценті
- Ж.Ибрагимова** – филология ғылымдарының кандидаты,
Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік
педагогикалық институтының доценті

Алтынбеков Қ.С.

**Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет бойынша өзіндік жұмыстар.
Тапсырмалар жинағы.**

Оқу-әдістемелік құрал. – Шымкент: 2017. – 124 бет.

ISBN 9965 – 00. – 431. – 5

Жоғары оқу орындарының филология факультетінде 5B011700 – «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын студенттерге арналып «Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәні бойынша жазылған бұл оқу-әдістемелік құралда осы дәуір әдебиетінің даму сипатындағы ерекшеліктер, көрнекті сөз шеберлері – жыраулар мен ақындардың шығармашылық өмірі, көркем сөз туындылары студенттердің өздігінше ізденулерін, семинар сабақтарына дайындалуын, өзіндік жұмыстарын орындауын, яғни пәнді игеруін жеңілдету мақсатында жеке-жеке тақырыптарға бөлініп берілген.

Әрбір тақырып бойынша студенттің назар аударып, қамтуына тиісті негізгі мәселелер көрсетіліп, сол тақырыпқа қатысты пайдаланылатын әдебиеттердің тізімі берілген. Оқу-әдістемелік құрал оқу жоспарына және «Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәнінің оқу бағдарламасына сәйкес дайындалған.

УДК 82.09
ББК 83.3

ISBN 9965 – 00. – 431. – 5

© Алтынбеков Қ.С.

АЛҒЫ СӨЗ

«Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәні XV-XVIII ғасырлардағы қазақ халқының әдеби мұраларын оқытатын «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын студенттерге арналған негізгі пәндердің бірі болып саналады. Қазақ әдебиетінің аталған дәуіріндегі әдебиетті жан-жақты меңгеру үшін студент хандық дәуірде жасалынған әдебиет үлгілерімен, оны жасаушы өнер өкілдерінің шығармашылығымен жан-жақты танысады.

Хандық дәуірдегі жыраулардың жыр-толғаулары, ақындардың әдеби мұралары, би-шешендердің шешендік сөз үлгілері, тарихи тақырыпқа жазылған көркем шежірелер, аңыз-әңгімелер, жанрлар, көркемдік әдіс-тәсілдер, т.б. «Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәнінің негізгі мазмұнын құрайды.

«Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәні сол дәуірдегі әдебиеттің даму ерекшелігін тарихи оқиғалармен бірлікте қарастырып, әдебиеттің сипатын, әдебиет өкілдерінің өмірі мен шығармашылығын, идеялық-көркемдік іздерістері мен әдіс-тәсілдері мәселелерін қарастыра отырып, болашақ сөз өнері мамандарына халқының көркем ойлау, көркемдік таным кезқарастарының даму, өсу жолдарымен таныстырып, оларға өз мамандықтарын тереңдей игертуді мақсат етеді.

Қазақ халқының өз алдына дербес ел болып қалыптасып, хандық құрып мемлекет болып қалыптасу кезеңіндегі тарихи, саяси, әлеуметтік жағдайларын, мәдениетін, рухани мұраларын, тұрмысын, салт-дәстүрлерін сөз өнері арқылы танып білуде бұл кезең әдебиетінің мәні зор.

Әдебиет көркем өнердің бір түрі болумен қатар ол өз дәуірінің тыныс-тіршілігінің, халық тарихының көркем шежіресі де. Рухани өмірінің айнасы, халықтық сананын, дүниетанымының, дәстүр жалғастығының көрінісі. Сонымен бірге халық бірлігі мен ұрпақ тәрбиесінің де асыл құралы болып келді және бола береді.

Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет өзіндік қалыптасу, даму ерекшелігі бар, ежелгі дәуірлердегі әдебиеттің құнарлы ойларын бойына сіңірген, көркемдік дәстүрлерін игере отырып тарихи жағдайлар мен заман талабына, рухани сұранысқа орай идеялық-көркемдік ізденістері мол, өз дәуіріндегі халықтың тілек-мүддесінен туындап жасалынған әдебиет болды.

Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиеттің қазақ әдебиеті тарихынан өз орнын алуы кеңес өкіметі дәуірінде күрделі мәселенің бірі болып келді. Оның басты себептері кеңес дәуіріндегі идеологияға тікелей байланысты еді. Халықтың өткен тарихы мен мәдениетіне, әдебиетіне таптық, асыра сілтеушілік, партиялық көзқарас тұрғысынан қараудағы евроцентристік

пигыл әдебиет тарихын тереңдей зерттеуге мүмкіншілік бермеді деуге болады. Хандық дәуірдегі әдебиеттің XV-XVIII ғасырларда ауызша жасалынып, халық арасында ауызша таралуы, кейінгі дәуірлерге өз қалпында жетпеуі де аталған дәуір әдебиетін зерттеуге өз әсерін тигізді, әрине.

Қазіргі кезде қазақ әдебиетінің ежелгі дәуірі мен хандық дәуіріндегі әдебиетін зерттеуде қазақ әдебиеттану ғылымының көптеген табыстары бар деп айтуымызға болады. Қазақ хандығы дәуірі әдебиетінің мәселелерін, әдебиет өкілдерін, өмірі мен шығармашылығын, әдебиеттің даму құбылыстарын қамтитын жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған толықтырылған оқу құралдары, монографиялар, ғылыми зерттеу мақалалары, көркем шығармалардың жинақтары жарық көре бастады. Қазақ хандығы құрылуының 550 жылдығына орай Осы дәуір дәуір мұраларын зерттеуге арналған тың деректер де жарық көруде.

Халқымыздың өткен дәуірлердегі рухани мұра, асыл сөз – әдебиетінің терең зерттелмей, айтылмай қалыс, қағажу қалып келген мәселелерін, әдебиет тарихынан өз орнын ала алмай жүрген сөз шеберлерінің шығармаларын тәуелсіз елдің ғылымының талабы тұрғысынан зертеу, жариялау, халыққа насихаттау, жеткізу – әдебиетілігіеріміздің алдындағы абыройлы міндегі.

«Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәні кредиттік жүйедегі оқу жоспарына сәйкес жоғары оқу орындарында 2-курста өтіліп келеді.

Қазіргі кезде ізденуші студенттер білім алу үдерісінде олардың өзіндік жұмыстарына көбірек көңіл бөлу назарға алынынады. Аудиториядан тыс сабақтар сағатының молырақ болуы олардың өзіндік жұмыстарын жүргізуге қолайлы жағдайлар туғызу мен ізденістерінің нәтижелі болуын қамтамасыз ететін нұсқаулықтар мен оқу-әдістемелік құралдардың болуын қажет етеді. Ұсынылып отырған бұл оқу-әдістемелік құрал да осы мақсатты көздейді.

«Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет» пәнінің қарастыратын материалдары ауқымды, мол болғандықтан көптеген мәселелерге аудиториялық сабақтарда бағып, бағдар берушілікпен шектелуге тура келеді. Сондықтан да бұл дәуір әдебиетін студенттің жан-жақты тереңірек игеруі негізгі мақсат етілгендіктен, өзіндік жұмыстар тақырыптарға бөліне отырып, қарастырылатын негізгі мәселелер, қамтылуға тиісті жайттар, тақырыпқа қажетті әдебиеттер әр тақырыптан кейін көрсетіліп отырды.

Бұл оқу-әдістемелік құралда осы курс бойынша қарастырылатын әдебиеттер негізінде жазылатын өзіндік бақылау жұмыстарының тақырыптары, олардың орындалу тәртібі, пайдаланылатын негізгі оқулықтар, мәтіндер жарияланған еңбектер, сонымен бірге қосымша пайдаланатын әрбір тақырыпқа қатысты әдебиеттер көрсетілді.

Оқу құралындағы бақылау жұмысын жазуға берілген тақырыптар осы аталған дәуір әдебиеті студенттердің білім

деңгейіне негізделіп және төменгі курстарда оқытылатындықтан, іздену тәжірибесіне ыңғайланып, осы кезең әдебиетіне байланысты шыққан оқулықтар мен оқу құралдары, көркем шығарма мәтіндерінің жариялану жағдайлары ескеріле отырып жасалынды.

Оқу құралында ұсынылып отырған тақырыптар студенттердің қазақ әдебиеті тарихының XV-XVIII ғасырлардағы әдебиетінің қалыптасып даму үдерісінің ерекшелігін танып, түсінуге, көрнекті сөз шеберлерінің өмірі мен шығармашылығын, шығармаларының идеялық-көркемдік ерекшеліктерін, бағыт-бағдарын тереңдей білуге ықпал етеді.

Осы аталған кезеңдегі әдебиетке, әдебиет өкілдерінің шығармашылығына байланысты тереңдете жүргізетін іздену жұмыстары олардың жоғары курстарда оқу жоспары бойынша жазылатын курстық, дипломдық жұмыстары мен өзіндік ғылыми ізденіс жұмыстарында жалғасын табуға мүмкіндік жасайды.

Студенттердің төменгі курстарда жазатын өзіндік жұмыстары олардың әдебиет саласындағы ізденістері, ой-пікірлері көрініс табатын алғашқы жазба еңбектерінің бірі болып саналады. Шығармашылықпен ізденіп жазылған өзіндік жұмыстың студенттің болашақ өз мамандығын игеруіне пайдасы көп. Өйткені, студент өзіндік бақылау жұмысын орындау барысында белгілі бір тақырыпқа қатысты әдебиеттерді оқи отырып, өз бетінше ізденеді, қажетті жерлерін пайдалануға дағдыланады, тәжірибе жинақтап, жүйелі түрде ғылыми жұмыс істеуге қалыптаса бастайды.

Өзіндік жазба жұмысының мақсаты – студент белгілі бір тақырыпты алғаннан кейін сол тақырыпты ашу, оның негізгі, ерекшеліктерін түсіну үшін қандай ізденіс жасады, көркем шығарманы қаншалықты игерген, талдау жасай алған ба, қажетті әдебиеттерді, пікірлерді жазу барысында орынды, ретімен пайдаланып, өзіндік ойын жазба тілде бере алған ба деген мәселелерге бақылау жасау, соған бейімдеу, үйрету.

Әрине, студенттерге бақылау жұмысын жазғанда тыңнан жаңа ғылыми ой айтсын деген талап қойылуы артық. Студент бақылау жұмысында тандап алған тақырыбына байланысты әдебиеттерді, көркем шығарманы зерделей оқып, жазылған пікірлерді пайдалана отырып, ұғым-түсінігін өз сөздерімен баяндап жазуы керек.

Бақылау жұмысын орындауға кірісер алдында студент оқулықты, тақырыбына қатысты әдебиеттерді, көркем шығарманы мұқият оқып шыққаны жөн. Оқыған кезде тақырыптың ерекшелігі мен талабына сай материалдан үзінділер жаза отырып, оны белгілі бір жүйеге түсіріп, содан кейін өзіндік жұмысының жоспарын жазуға кіріссе болады. Бақылау жұмысының жоспарын оқытушының нақты бергенінен гөрі, студенттің өзі жасағаны тиімдірек, өйткені ол кезде оның ой

еркіндігі сақталады және жоспар студенттің өзінің ойлануы мен ізденісінің жемісі болады.

Жұмыстың Кіріспе бөлімі шағын, ықшам болып, тақырыпқа қатысты мәселелердің ғана айтылғаны дұрыс. Бақылау жұмысының тақырыбы бір шығарма туралы болса, оның авторының өмірбаяны, қоғамдық қызметі, жалпы шығармашылығы, сол кездегі тарихи-әлеуметтік жағдайлар туралы ұзақ жазып кететін жағдайлар да кездесін отырады. Бұл сияқты баяндаулардың Кіріспеге қажеттілігі жоқ, жұмыстың сапасын төмендетеді.

Студент бақылау жұмысын жазар алдында тақырыпқа қатысты мәселелерді, яғни шығарма авторының бүкіл шығармашылығын, ол туралы жазылған еңбектерді оқып шығып, ол жөнінде белгілі бір дәрежеде ұғым алуы керек. Жұмыстың тақырыбы белгілі бір көркем шығарма туралы болса, сол шығарма жазылған кездегі әдеби дәстүрдің ерекшелігін біліп, шығарма өз алдына бөлек талданбай осы жағдайлармен тығыз бірлікте қарастырылғаны тиімді болады.

Бұл оқу құралында әрбір тақырып бойынша қамтылуға тиісті мәселелер айтылған. Бақылау жұмысында тақырыпқа толық жауап жазылуы тиіс. Ескеретін жағдай – студент жұмысты жазғанда белгілі бір шығарманы мазмұндап, ежіктеп әңгімелеп бермей, талдау жасап, өзінше зерттеуі керек. Әдебиеттерде жазылған жайттарды көшіріп бере салу сияқты жағдайлар да кездесін отырады, оның қажеті жоқ. Керек жерінде мәтіннен (текстен), пікірлерден үзінділер келтіріп, оны тырнақшаға алып, олардың қай әдебиеттен алынғандығы, кімнің пікірі екендігі көрсетіліп отырылуы керек.

Тақырыпқа байланысты пікірлерді салыстырып, егер әр түрлі пікірлер болатын болса, соның қайсысына өзінің қосылатындығын немесе қосылмайтындығын білдіруіне болады. Ондай жағдайда студент өзі жақтайтын пікірлерді неге қолдайтының дәлелдеп сендіруі керек. Құптамайтын пікірді неге құптамайтының айтып, дәлелдер келтірсе артық емес. Ойдың дәлелді, тұжырымды болып, жұмыстың түсінікті де көрікті тілмен жазылуы оның сапалылығын арттырады.

Қорытынды бөлім жұмыстың тақырыбына сәйкес нақтылы, тұжырымды болғаны орынды, яғни студенттің өзі қарастырған тақырыбы жайында байқаған, түйген ойларын жинақтап Осы қорытынды бөлімде айтуы керек.

Құралдан назар аударылуға тиісті деген мәселелер жеке-жеке тақырыппарға бөлініп, онда қамтылуға тиісті мәселелер көрсетіліп отырды. Пайдаланылатын әдебиеттер «Мәтін», «Негізгі әдебиеттер», «Қосымша әдебиеттер» деген аттармен жеке-жеке берілді.

Студент өзіндік жазба жұмысының жоспарын жасауға да жауапкершіліктен қарауы керек. Тәжірибеде оқулықтар мен тақырыптарына қатысты әдебиеттерден көшіріп бере салу сияқты жағдайлар да кездесіп отырады. Жұмыс олай орындалған жағдайда қайтадан талапқа сай жазылу үшін қайтарылады.

Студенттің өзіндік жазба жұмысын дайындауға қойылатын талаптар:

1. Студенттің өзіндік жазба жұмысының мазмұны тақырыптарына сәйкес болуы керек.

2. Жұмыстың кіріспе бөлімінен кейін негізгі мәселесін ашатын бөлімі, 2-3 тараудан тұратын жоспары болуы керек.

3. Қорытынды.

Студент тақырыпты тандап алғаннан кейін жұмысты жазуға қойылатын талаптармен мұқият оқып, танысып алғаны дұрыс.

Студенттің өзіндік жазба бақылау жұмысын жазуда оның техникалық жағына да назар аударуы керек.

Олар мыналар:

1. Әдебиеттен алынған үзінді (цитата) қысқа, шағын болғаны дұрыс.

2. Үзінді грамматикалық ережеге сай жазылуы керек.

3. Үзінді келтірілген беттің аяғына немесе үзіндіден кейін жақша ішіне үзінді авторының аты-жөні мен кітабының немесе мақаласының аты, басылған жері мен уақыты, беті жазылуы тиіс. Егер үзінді журналдық мақаладан алынса, журналдың аты, шыққан жылы мен рет саны, газеттен болса, газеттің аты, шыққан жылы, айы мен күні толық жазылуы керек. Сілтемелерге белгі қоя отырып, қайдан алынғандығын жұмыстың соңғы беттерінде көрсетуіне де болады.

4. Таза, анық жазумен жазылуға тиіс.

5. Тыныс белгілер, стилистикалық қателер жіберілмеуі керек.

6. Жұмыстың беттері нөмерленіп, әр бетте оқытушының белгі қоюы үшін ашық жер (поля) қалдырылсын.

7. Жұмыстың сыртқы мұқабасына оқу орны мен факультеті, пән аты, жұмыстың тақырыбы, оқитын курсы, топ нөмері, студенттің аты-жөні жазылады. Осы сыртқы беттің төменгі тұсында жұмыстың орындалған мерзімі көрсетіледі.

8. Жұмыстың бірінші бетіне оның тақырыбы мен жоспары жазылады.

9. Жұмыстың ең соңғы бетіне пайдаланылған әдебиеттердің тізімі көсетіледі. Пайдаланылған әдебиеттерді көрсеткенде еңбек авторының аты-жөні (тегі, әкесінің аты), кітаптың аты, басылған жері (қаласы) мен баспа орны, мезгілі жазылатын болсын. Көркем шығарманың мәтіні (текст) қай жылғы, қай Кітаптан алынғаны да көрсетілуі керек.

Студенттің өзіндік жазба жұмысының көлемі тақырып мазмұнына, қарастырылуға тиісті мәселеге байланысты оқытушының кеңесіне орай жазылады.

Студент өзіндік жазба жұмысын жазуда Осы айтылғандарды басшылыққа ала отырып, тақырыпқа қатысты мәселелерге жауап іздей, көрсетілген әдебиеттер бойынша жұмыс істеуі керек.

Студент семинар сабақтарына дайындалу барысында, өзіндік жазба жұмыстарын орындауда қойылған талаптарды ескере отырып, тапсырманы сауатты орындағаны жөн.

**Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет бойынша барлық
тақырыптарға ортақ пайдаланылатын әдебиеттер**

1. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
2. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна», 2009.
3. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
6. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
7. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. – Алматы: “Ана тілі”, 1998.
8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
9. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: 2002.
10. Қазақ әдебиетінің тарихы. 3-том. (XV-XVIII ғ. қазақ әдебиеті). – Алматы: «Ғылым», 2000.
11. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы. I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001
12. Қазақстан тарихы көне заманнан бүгінге дейін (Очерктер). – Алматы: «Дәуір», 1994.
13. Қоңыратбаев . Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: "Санат", 1994.
14. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: 2005.
15. Қазақстан тарихы. II кітап. – Алматы: “Атамұра”, 1998.
16. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: "Қазақстан", 1995.
17. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
18. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
19. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. – Алматы: «Ана тілі», 1992.
20. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.
21. Негімов С. Ақын-жыраулар поэзиясының бейнелелігі. – Алматы: 1991.
22. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: "Ғылым", 1976.

23. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: “Санат”, 1997, 2005.
24. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп”, 1989.
25. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ана тілі”, 1993.
26. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. – Алматы: “Ана тілі”. 1992.
27. Айтыс. I том. – Алматы: «Жазушы», 1988.
28. Ай, заман-ай, заман-ай. – Алматы: 1991.
29. Бес ғасыр жырлайды. I том. – Алматы: «Жазушы», 1989.
30. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. Құрастырғандар: Ә.Дербісәлин, Ақмұқанова, М.Жармағамбетов, Ө.Күмісбаев, Қ.Сыдықов. – Алматы: “Ғылым”, 1982.
31. Төреұлов Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазастан”, 1995.
32. Әбілов, А. Қазақ фольклоры және дәстүр сабақтастығы. I, II бөлім. Қызылорда, 2007.
33. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.
34. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
35. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
36. Смағұлов, Ж.Қ. XX ғасырдағы қазақ әдебиеттану ғылымы. – Алматы: 2010.
37. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.
38. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.
39. Борап, Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
40. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
41. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы (кестелер, сызбалар, диаграммалар): Оқу құралы. – Алматы: 2015
42. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

Web сайттар:

<http://kaztar.kaznu.kz/>

www.adebiportal.kz

kazadebiet.kz

kk.wikipedia.org/wiki/Әдебиет_теориясы

writers.kz/

www.kitaphana.kz

1-тақырып. XV-XVII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ САЯСИ-ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ МЕН МӘДЕНИЕТІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

XV ғасырдың бірінші жартысындағы қазіргі Қазақстан жеріндегі халықтардың тарихи, саяси-экономикалық, мәдени жағдайы. Алтын Орда, Көк Орда мемлекеттерінің астаналары, саяси құрылымы. Олардың ыдырауына, құлауына әсер еткен жағдайлар. Соның негізінде құрылған түркі халықтарының жаңа хандықтары.

Қазақ хандығының құрылуы, оның алғашқы туын тіккен жері. Оған ұйтқы болған қоғам қайраткерлері. Қазақ хандығының нығаюына күш жұмсаған XV-XVII ғасырлардағы қоғам қабіраткерлері, жыраулар мен батырлар, хандар туралы деректер.

Қазақ хандығының құрамына енген ру-тайпалар. Халқының сан мөлшері, мекен еткен жерлері, шаруашылық, Кәсібі. Мәдениеті. Діни наным-сенім, әдет-ғұрыптары, өнері.

Жалпы түрітік арнадан бөлініп, қазақ халқының дербес әдебиетінің, әдеби тілінің қалыптасуы. Қазақ, сөзінің этимологиясы, мағынасы жөніндегі, оның түркі халықтарында ерте кезден-ақ қолданылғаны жөніндегі пікірлер.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
3. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
4. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
2. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

3. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
4. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
5. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
6. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
7. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
8. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
9. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
10. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
11. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
12. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
13. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.

Қосымша әдебиеттер

1. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994.
2. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: «Қазақстан», 1995, 3-177-беттер.
3. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988, 5-36-беттер.
4. Сыздықова Р., Қойгеддиев М. Қадырғали би Қосымұлы және оның жылнамалар жынағы. – Алматы: 1991.
5. Әбілғазы. Түрік шежіресі. – Алматы: “Жазушы», 1992.
6. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 5-39-беттер.
7. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
8. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
9. Смағұлов, Ж.Қ. XX ғасырдағы қазақ әдебиеттану ғылымы. – Алматы: 2010.
10. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.
11. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.

2-тақырып. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДӘУІРІНІҢ XV-XVII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ӘДЕБИЕТІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Қазақ хандығы дәуірі деп аталатын кезеңнің қай ғасырларды қамтитынын, қазақ хандығының құрылуы жөнінде қысқаша тоқталғаннан кейін, осы дәуір әдебиетінің даму ерекшелігіне, әдебиет өкілдеріне сипаттама берілсін.

Аталған дәуір әдебиетінің сез шеберлері, олардың мұралары туралы алғашқы деректерді беретін XIX ғ. 2-жартысындағы орыс зерттеушілері мен Ш.Уәлихановтың жазбалары. XX ғасыр басындағы еңбектердегі деректер. Кеңес дәуірінің 20-30-жылдарындағы С.Сейфуллин, С.Мұқанов, М.Әуезов, Х.Досмұхамедовтердің сол дәуір әдебиетіле байланысты еңбектерінің мәні. 40-жылдардағы ВКП (б) Орталық комитеті қаулысының "Әдебиеттегі ескішілдікке, феодалшылдыққа қарсы күрестің" ежелгі, хандық дәуірлердегі әдеби мұраларды зерттеуге тигізген кері әсері.

1950-жылдардағы қазақ әдебиеті тарихына байланысты қазақ, әдебиетін зерттеуші ғалымдар арасындағы пікірталастар. Қ.Жұмалиев бастаған ғалымдардың, қазақ әдебиеті тарихын қай кезден бастау керектігі туралы кезқарастары. Б.Кенжебаевтың әдебиет тарихын тереңдей зерттеудегі атқарған еселі еңбегі.

Хандық дәуір әдебиеті жөніндегі Ә.Марғұлан, Е.Ысмайыловтардың, осы кезең әдебиетін ғылымда қалыптастырудағы М.Мағауиннің үлесі. Кеңес дәуірінде жарық көрген еңбектердің ерекшелігі. Хандық дәуіріндегі әдебиет үлгілерінің жариялану ерекшелігі.

Қазіргі кездегі, яғни еліміз тәуелсіздігін алғаннан кейінгі кездегі әдеби мұраларды тану, зерттеудегі жаңа бағыт.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: "Ана тілі", 1993.
3. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: "Жазушы", 1989. 3-57-беттер.
4. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

7. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: “Ғылым», 1982.

8. Ертедегі әдебиет Нұсқалары. Хрестоматия. – Алматы: «Мектеп», 1967. Құрастырғандар Б.Кенжебаев, Х.Сүйіншәлиев, М.Жолдасбеков, М.Мағауин, Қ.Сыдықов.

9. «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын студенттерге
10. "Ай, заман-ай, заман-ай". – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

2. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

3. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

5. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Мектеп", 1989.

6. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994.

7. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: “Жазушы», 1987. 187-215-беттер.

8. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

9. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

10. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.

2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

4. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: «Қазақстан», 1995, 3-177-беттер.
5. Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы: 1961, 2-том. 1-кітап.
6. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988. 5-36-беттер.
7. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. Басқарған З.Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996.
8. Коңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 25-37-беттер.
9. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994.
10. Кенжебаев Б. Әдебиет белестері. – Алматы: “Жазушы», 1986.
11. Кенжебаев Б. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. – Алматы: “Ғылым», 1973.
12. Ысмайылов Е. Ақындар. Алматы: 1956. 44-бет.
13. Өмірәлиев Қ. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: “Ғылым», 1976.
14. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 192-202-бет.
15. Бердібай Р. Байқалдан Балқанға дейін. – Алматы: «Қазақстан», 1996. 167-187-беттер.
16. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: “Ана тілі», 1991. 250-262-беттер.
17. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдері. – Алматы: «Қазақстан», 1967. 65-103-беттер.
18. Сүйіншәлиев Х. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Алматы: 1973.
19. Қожакеев Т. Талас пен таным. "Жұлдыз". 1991. № 9.
20. Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
21. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: “Ғылым», 1982. Құрастырғандар Ә.Дербісалин, Ақмұқанова, М.Жармағамбетов, Ә.Күмісбаев, Қ.Сыдықов.
22. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым», 1983.
23. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған және алғы сөзін жазған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989. 13-бет.
24. Ұлы арман. (XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы). Құрастырған К.Сейдаханов. – Алматы: “Рауан», 1990.
25. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993. 65-130-беттер.
26. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.

3-тақырып. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ ҚАРСАҢЫНДАҒЫ ЖӘНЕ АЛҒАШҚЫ КЕЗЕҢІНДЕГІ ӘДЕБИЕТ ҮЛГІЛЕРІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Қазақтың дербес тел әдебиетінің қалыптасуына негіз болған тарихи оқиғалар. Қазақ әдебиетінің өз ерекшелігінің айқындала бастауы. Қазақ тілінде жазылған Қадырғали би Қосымұлының "Жамиғат-тауарих" т.б. осы сияқты жазба еңбектердің көріне бастауы.

Поэзия жанрының, оның ішінде ауыз әдебиеті, эпостық жырлардың даму ерекшеліктері, оған әсер еткен оқиғалар. "Ер Сайын", "Ер Тарғын", "Қобыланды батыр", "Едіге", "Қырымның қырық батыры" т.б. сол сияқты жырлардың ноғайлы жырлары деп аталуының себептері.

Бізге аттары белгілі ауызша әдебиетіміздің қалыптасуына әсерін тигізген әдебиет өкілдері Кет-Бұға, Жұмақұл, Қодан-Тайшы, Сыпыра жырау сияқты жыраулардың өмірі, шығармашылығы туралы деректер мен аңыздар.

XV-XVII ғасырларда өмір сүрген жыраулар шығармашылығының ерекшелігі, қазақ әдебиетінің қалыптасуында алатын орны, шығармаларында қоғам қайшылықтарының бейнеленуі. Жиренше сияқты шешендердің өмірі мен шығармалары туралы деректер мен аңыз әңгімелер. Осы сөз болған ауыз әдебиеті үлгілері мен аттары аңызға айналған жырау, шешен т.б. әдебиет өкілдерінің, олардан қалған әдеби мұралардың қазақ әдебиеті тарихында алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Бабалар сөзі. Т.28. Тарихи жырлар. – Астана: Фолиант, 2006.

3. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

4. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: "Ана тілі", 1993.

5. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: "Жазушы", 1989. 3-57-беттер.

6. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.

7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
9. "Ай, заман-ай, заман-ай". – Алматы: «Жазушы», 1991.
10. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
11. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: «Ғылым», 1982.
12. Ұлы арман. Құрастырған К.Сейдеханов. – Алматы: «Рауан». 1990.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
6. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994.
7. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: «Қазақстан», 1995. 3-177-беттер.
8. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988. 5-36-беттер.

9. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994. 5-39-беттер.

10. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдері. – Алматы: «Қазақстан», 1967. 65-103-беттер.

11. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: “Жазушы», 1987. 182-198-беттер.

12. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редактор А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.

13. Қазақ ССР: қысқаша энциклопедия. 4-том. Алматы: Қазақ совет энциклопедиясының бас редакциясы. 1994. 291-557-беттер.

14. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

15. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 56-105, 201-207-беттер.

16. Төреқұлов Н. Қазақтың жүз би-шешеш. – Алматы: «Қазақстан», 1995, 30-53-беттер.

17. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті – Алматы: “Ғылым», 1983.

4-тақырып. НОҒАЙ-ҚАЗАҚ (НОҒАЙЛЫ) ЖЫРЛАРЫ, ОЛАРДЫҢ ҚАЗАҚ, ӘДЕБИЕТІ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Ноғайлы дәуірі, ноғайлы хандығы, ноғай елі деген атаулардың ұғымдарын алдымен тарихи едбектерден қарап түсініп алған жөн.

Ноғайлы дәуірінің әдеби мұралары болып саналатын аңыз-әңгімелер, шешендік сөздер, эпостық жырлардың тууына негіз болған тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайлар мен оқиғалар. Сол дәуірде туған белгілі эпостық жырлар. Батырлық жырлардың туып, дамуының ерекшеліктері жөнінде айтқан белгілі қазақ ғалымдары - М.Әуезов, Р.Бердібаев, Х.Сүйіншәлиев, т.б. ғалымдардың пікірлері.

Сол дәуір мұраларының қазіргі түркі тектес халықтардың біразына ортақ болып саналатындығының себебі. Сонымен бірге ноғайлы дәуірі әдеби мұраларының қазақ әдеби мұралары болып Көбірек саналып кетуіне әсерін тигізген тарихи жағдайлар. Қазақ, ноғай ұлыстарының туыстасып, жақындасқан кезеңі. Бұл құбылыстардың әдебиеттегі көрінісі.

Қазақ, ноғай халықтарына ортақ деп саналынып жүрген сөз шеберлері. Қазақ хандығы дәуіріндегі сөз шеберлері - жыраулардың толғау-жырларында ноғайлы дәуіріне байланысты айтылатын деректер.

Ноғайлы дәуірі әдеби туындыларының қазақ хандығының кейінгі дәуірлерінде халықтың ауыз әдебиетінің рухани мол мұрасына айналып, әдебиетіміздің дамуына тигізген игі әсері. Аталған дәуір мұраларының дәуірімізге жету жолы. Ноғайлы дәуірі мұраларының зерттелуі, жариялануы.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.
3. Батырлар жыры. Көп томдық. 5, 6 том. – Алматы: «Жазушы», 1989, 1990.
4. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. – Алматы: «Ана тілі». 1992.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Бес ғасыр жырлайды. – Алматы: «Жазушы», 1984, 1985, 1989.
7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
8. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
9. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
10. "Ай, заман-ай, заман-ай". – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
7. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
8. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

Қосымша әдебиеттер

1. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: “Жазушы», 1987, 187-215-бет.
2. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдері. – Алматы: «Қазақстан», 1967, 65-95-беттер.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. 3-18-беттер.
4. Мағауин М. Қобыз сарыны. А., 1968.
5. Садырбаев С. Фольклор және эстетика. – Алматы: 1976.
6. Қоңыратбаев Ә. Қазақ эпосы және түркология. – Алматы: 1987.
7. Бердібаев Р. Эпос мұраты. – Алматы: «Білім», 1997.
8. Қазақстан тарихы. 2-том. А., "Атамұра", 1998.
9. Қазақ ССР тарихы. 2-том. – Алматы: “Ғылым», 1983.
10. Әуезов М. Уақыт және әдебиет. – Алматы: 1962.
11. Ғабдуллин М., Сыдықов Т. Қазақ халқының батырлық жыры. – Алматы: «Мектеп», 1972.
12. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 56-132-беттер.
13. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1993, 65-133-беттер.
14. Әмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: “Ғылым», 1976, 27-57, 103-139-беттер.
15. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі – Алматы: «Қазақстан», 1995, 3-15-беттер.
16. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: “Ғылым», 1982.
17. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым», 1983.
18. Көпеев М.Ж. Ел аузынан жинаған әдебиет үлгілері. 2 томдық. – Алматы: “Ғылым», 1992.
19. Қазақтың би-шешендері. 1-2-кітап. – Алматы: «Жалын», 1993.
20. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. – Алматы: “Рауан», 1992.

5-тақырып. ТАРИХИ ТАҚЫРЫПҚА ЖАЗЫЛҒАН КӨРКЕМ ШЕЖІРЕЛЕР, ОЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ӘДЕБИ МӨНІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Шежіре және шежірелер туралы түсінік. "Шежіре" сөзінің этимологиясы, білдіретін мағыналары.

Шежірелердің жазудың шығуымен, жазба мәдениетімен байланыстылығы. Олардың жазылу мақсаты. Шежіренің түрлері. Ресми шежіре-жылнамалар, олардың өзіне тән белгілері, ерекшелігі.

Шежірелердің қамтитын, қарастыратын объектісіне, тақырыптарына қарай жіктелетіндігі, яғни белгілі бір халықтың шығу тегі, өсу, таралу жолдары туралы, жекелеген ру-тайпалар туралы, тарихи қайраткерлердің өмірі мен іс-әрекеттері жөнінде жазылған шежірелердің болатындығы.

Шежірені жасаушылар, шежірелердің халыққа таралу ерекшелігі.

Шежірелердің тарих ғылымында және әдебиет тарихында да қарастырылуының себебі.

Түркі халықтарына ортақ, соның ішінде қазақ халқына қатысты көрнекті шежірелер. Қазақ хандығы, руларына байланысты шежірелер. Оларды жазған халық өкілдері, жазылу мерзімдері. Кеңес дәуіріне дейінгі кезеңдерде шежірелердің жиналу, жариялану жайы, ерекшелігі. Кеңес дәуірінде оларға деген қоғамдағы көзқарас. Ресми түрде жинақталмай, жарияланбай келуінің себептері. Қазақ халқына қатысты шежірелерді жинақтап, бір жүйеге түсірудің қажеттілігі, ғылым үшін мәні.

Тарихи тақырыпқа жазылған көркем шежірелердің ерекшелігі. Оларда тарихи деректердің берілу, баяндалу тәсілдері, халықтың әр дәуірлердегі наным-сенімдері, ұғым-түсінік, таным деңгейлерінің де көрініп отыратындығы. Өмір шындығын көрсетуде ауыз әдебиетіне тән баяндау, көркемдеу тәсілдерінің қолданылатындығы. Тілінің шырайлылығы, бейнелілігі, образдылығы.

Шежірелердің халқымыздың тарихында, мәдениеті мен әдебиеті тарихында алатын орны. Олардың, танымдық, тәрбиелік мәні бар рухани мұра екендігі.

Мәтін

1. Әбілғазы. Түрік шежіресі. – Алматы: “Жазушы», 1992.
2. Захреддин Мұхамед Бабыр. "Бабырнама". – Алматы: «Жалын», 1990. Аударған Б.Қожабеков.
3. Қадырғали би Қосымұлы. "Жамиат-тауарих" ("Жылнамалар жинағы"). Кітапта: Р.Сыздықова, М.Қойгелдиев. Қадырғали би Қосымұлы және оның жылнамалар жинағы. А., "Қазақ университеті", 1991, 128-263-беттер.
4. Құдайбердиев Ш. "Түрік, қырғыз, қазақ һәм хандар шежіресі". "Жұлдыз", 1991. №1.

5. Салғарин Қ. "Хандар шежіресі". – Алматы: «Жалын», 1992.
6. Құрбанғали Халид. "Тауарих хамса". ("Бес тарих"). – Алматы: «Қазақстан», 1992.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті – Алматы: «Ана тілі», 1991., 2005.
3. Келімбетов Н. Қазақ әдебиетінің ежелгі дәуірі. – Алматы: «Мектеп», 1986.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994.
6. Мұхаммед Хайдар Дулат. Тарих, тұлға, уақыт/ Көмеков Б., Кәрібаев Б. – Алматы: «Аруна» баспасы, 2004.
7. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
8. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
9. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
10. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. басқарған З. Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996, 224-бет.
4. Толыбеков С. Қазақ шежіресі. – Алматы: «Қазақстан», 1992, 3-8-беттер.
5. Қазақ ССР тарихы. – Алматы: "Ғылым", 1957. і том. 232-бет.
6. Марғұлан Ә. Күміс сандық құпиясы. "Қазақ әдебиеті", 1 қантар, 1981.
7. Қазақ руларының шежіресі. Целиноград. "Қаламгер", 1991.
8. Үрмізұлы Ф. 1. Қожалар шежіресі. 2. Баба түкті шашты әзіз. "Жұлдыз", 1996, 3 саны.
9. Сыздықова Р. Қадырғали Жалаиридін "Жами ат-тауарих" атты шығармасының тіліндегі тұрақтыты тіркестер.

Кітапта: "Ескі түркі жазба ескерткіштері туралы зерттеулер". А., 1983.

10.Қордабаев Т. Тарихи синтаксис мәселелері. – Алматы: 1964. 14-15, 32-33-беттер.

11.Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 358-360, 367-369-беттер.

12.Мұқанов С. Қаақ қауымы. – Алматы: "Ана тілі", 1995, 9-35-беттер.

13.Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.

6-тақырып. ЗАХРЕДДИН МҰХАММЕД БАБЫРДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Захриддин Мұхаммед Бабырдың туып өскен жері, ортасы, шыққан тегі жөніндегі деректер. Өмірі. Жасынан ол игерген ғылымның түрлері. Бабыр аталуының себебі. Қоғамдық, мемлекеттік істерге араласуы. Туған жерінен шеткері кетуіне ықпал еткен өз еліндегі саяси, тарихи оқиғалар.

Бабырдың Ұлы Моғол мемлекетінің негізін салуы. Оның елдің саяси тұрақтылығын сақтап, халықтың экономикалық, әлеуметтік жағдайын жақсарту мақсатындағы істеген жұмыстары. Мәдениетін дамытуға қосқан үлесі. Осы салалардағы жасалған жұмыстары мен әлемдік еркениетке қосқан істерін кейінгі дәуірлердегі қайраткерлердің жоғары бағалауы.

Бабырдың ақындық, жазушылық, ғалымдық, қызметі. Лирикалық өлеңдерінің жанрлық, идеялық-көркемдік ерекшелігі. өлеңдерінің нұсқалары, олардың сақталып, біздің дәуірімізге жету жолы. Орыс, өзбек, қазақ тілдеріне аударылу жайы.

Көне түркі жазуы негізінде ол ойлап шытарған жазу таңбаларының болғандығы. Ол жазудың көп қолданылмай қалуына әсер еткен жағдайлар.

"Аруз туралы трактаттар" атты еңбегінде поэзияға байланысты айтылатын пікірлер. Бұл еңбектің ерекшелігі, мәні. Бабырдың "...түркі тілі көркемдік дәрежесі биік өлең жазуға жарамайды" дейтін пікірді теріске шығаруының өз заманында үлкен мәнге ие болғандығы.

Бабырдың "Бабырнама" атты тарихи көркем шежіресі. Ол еңбекте түркі халықтары мен қазақ халқының тарихына, мекендеріне, мәдениетіне, саяси-әлеуметтік жағдайына,

шаруашылық, тұрмыс-салт дәстүрлеріне қатысты деректердің берілетіндігі.

"Бабырнаменің" сол кездегі түркі тілдес халықтарға түсінікті тілмен жазылғандығы. Сильдік ерекшелігі. Көркем әдебиетке тән шырайлы, бейнелі сөздердің мол қолданылатындығы.

Бұл еңбектің Орта Азия, түркі халықтарының тарихы мен мәдениетін танып білуде құнын жоймаған мәнді де мазмұнды мұра екендігі.

Мәтін

1. Захреддин Мұхаммед Бабыр. Бабырнама. Аударған Б.Қожабекұлы. – Алматы: «Жалын», 1990.
2. Захреддин Мұхаммед Бабыр. Бабырнама. Аударған Б.Қожабекұлы. А., "Ататек", 1993.
3. Бобир. Асарлар. 2-том. "Бобирнома". Тошкент, 1965.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті – Алматы: «Ана тілі», 1991., 2005.
3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: «Мектеп», 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: Типогр. ҚазГУ, 1973.

Қосымша әдебиеттер

1. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. Басқарған З.Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996, 224-бет.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Абай Құнанбаев. Шығармалары. А., 1997, 2-том, 233-бет.
5. Дербісәлиев Ә. "Бабырнаме"- бағалы мұра. "Жұлдыз", 1990, № 11.
6. Мағауин М. іуазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. – Алматы: "Ана тілі", 1992, 13-18-беттер.
7. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің кәлыптасу кезеңдері. А., 1967, 65-95-беттер.

7-тақырып. ҚАДЫРҒАЛИ ЖАЛАЙЫРИДЫҢ "ЖАМИАТ ТАУАРИХ" АТТЫ ЕҢБЕГІНІҢ ТАНЫМДЫҚ, ӘДЕБИ МӘНІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Қадырғали би Қосымұлы Жалайырдың шыққан тегі, ортасы, өмірі туралы деректер. Оның ез заманының білімдар адамдарының бірі болғандығы. Ол жөнінде өзінің "Жамиат таурих" ("Жылнамалар жинағы") атты тарихи шежіре еңбегінде айтатын сөздері.

Қадырғали Жалайырдың өмір сүрген дәуіріндегі Қазақ хандығының тарихы, саяси-әлеуметтік жағдайы.

Қадырғалидың би аталу себебі. Оның өміріне, қоғамдық қызметіне қатысты деректердің халық ауыз әдебиеті үлгілерінде де кездесетіндігі, яғни шешендік сөздері мен билік қызметінің аңыз болып та айтылатындығы.

Шежірелер, шежірелердің жазылу дәстүрі туралы түсінік. Қадырғалидың орыс патшалалығына келу тарихы. "Шежірелер жинағының" жазылған мерзімі. "Шежірелер жинағында" айтылатын тарихи оқиғалар, яғни шежіренің мазмұны. Онда түркі халықтарының ертедегі тарихы, мекендері, ол жерлердің табиғаты, өзен, тау, көлдері, қыстау, көкөші-қон жайлаулары, тұрмыс-салт, дәстүрлеріне қатысты берілетін деректер.

Орта Азия, Сібір хандықтары, Ноғайлы дәуірі туралы мағлұматтар. Қазақ хандығының XIV-XVI ғасырлардағы тарихына арнайы тоқталып, оның тарихи-әлеуметтік, ішкі-сыртқы саясатының баяндалуы. Қазақ хандығының Құрылған кезінен бастап XVII ғасырға дейінгі билік жүргізген хандар, атақты билер, шешендер, батырлар сияқты қоғам қайраткерлерінің өмірі мен қоғамдық қызметтері туралы деректердің берілуі.

"Жамиат таурихтын" жанрлық ерекшелігі. Бұл тарихи-әдеби ескерткіштің сол кездегі әдеби түркі тілінде жазылғандығы. Еңбектің сол кездегі қалыптасқан тарихи прозаның үлгісі екендігі. Шежіренің әдеби сипаты, мәні. Көріктеу тәсілдерінде ежелгі дәстүрлердің сақталып отыратындығы. Тіліндегі бейнелілік. Онда қазақтың мақал-мәтелдері, өлең-жыр үлгілерінен үзінділер, шешендік нақыл сөздердің келтіріліп отыратындығы.

"Шежірелер жинағының" біздің дәуірімізге жету жолы. Тілдік, әдеби тұрғыдан зерттеуге орыс, қазақ, т.б. халықтар ғалымдарының қосқан үлесі. Жариялануы, аударылуы. Бұл еңбектің қазақ халқының тарихын, мәдениетін тануда, зерттеуде алатын орны.

Мәтін

1. Қадырғали би Қосымұлы. Жамиғат тауарих (Жылнамалар жинағы). Кітапта: Р.Сыздықова, М.Қойгелдиев. Қадырғали би Қосымұлы және оның "Жылнамалар жинағы". А., "Қазақ университеті", 1991. 128-263-беттер.

Негізгі әдебиеттер

2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. – Алматы: “Ана тілі», 1992.

5. Сыздықова Р., Қойгелдиев М. Қадырғали би Қосымұлы және оның "Жылнамалар жинағы". А., "Қазақ университеті", 1991.

6. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 27-28-беттер.

7. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: «Ана тілі», 1991., 2005.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.

2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

3. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

6. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.

7. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. басқарған З. Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996, 224-бет.

8. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 358-360, 367-369-беттер.

9. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. А, "Ана тіл", 1993, 114-122-беттер.

10. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: “Жазушы», 1987, 194-196-беттер.

11. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: «Қазақстан», 1995, 167-172-беттер.

12. Төреқұлов Н. Қазақтың жүз би-шешені. – Алматы: «Қазақстан», 1995, 68-70-бет.

13. Сыздықова Р. Қадырғали Жалайридің "Жамиат-тауарих" атты шығармасының тіліндегі тұрақты сөз тіркестері. – Алматы: "Ғылым". 1983.

8-тақырып. ӘБІЛҒАЗЫ БАҒАДҮРДІҢ "ТҮРІК ШЕЖІРЕСІНІҢ" ТАРИХИ, ТАНЫМДЫҚ ЖӘНЕ ӘДЕБИ МӘНІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Әбілғазы Бағадүр ханның өмірі мен ол өмір сүрген дәуір. Оның "Түрік шежіресі" атты еңбегінің жазылған мерзімі.

Студент алдымен шежіренің өзі туралы түсініп алған жөн. Шыңғыс хан ұрпақтарының сауатты, білімді адамдарға тарихи оқиғаларды шежіре түрінде жаздырып отыратын дәстүрі бар болғандығы, Әбілғазының "Түрік шежіресінің" бір ерекшелігі – оны Әбілғазының өзі жазғандығы. Олай етуінің себебі туралы және өзі жөніндегі мағлұматтардың еңбекте берілуі.

"Түрік шежіресінің" біздің заманымызға жету жолы. Алғаш баспа бетінде жариялануы. Еуропа халықтарының тілдеріне ХІХ ғасырда-ақ аударылғандығы.

Түркі тектес халықтардың тілдеріне де аударылып, біршама зерттелгендігі.

Қазақ ғылымында Бұл шежіренің "Хандар шежіресі" деген желеумен зерттелмей, көп ғасырлар бойы қазақ тіліне аударылмай келуіне саясаттың тигізген есері.

"Түрік шежіресінің" бірнеше нұсқалары бар екендігі. Қазіргі кезде қазақ ғылымында тілдік, әдеби тұрғыдан зерттелу жайы. Аударылуы.

Шежіренің сипаты, құрылысы. Әрбір тарауда әңгімеленетін тарихи оқиғалардың қысқаша мазмұны, яғни түркі халықтарының көне дәуірлердегі тұрмыс жағдайларынан бастап, өзі өмір сүрген дәуірге дейінгі тарихи кезеңдердегі оқиғалар, олардың мәдениеті, этнографиясы, қоғам қайраткерлерінің өмірлері туралы деректердің берілуі.

Әбілғазының өзінің жазғанындай, "бес жасар бала түсінетіндей" етіп, қарапайым түрік тілінде, араб, парсы тілдерінен сөз қосылмай жазылған еңбек екендігі. Тілінің түркі тілдерінің ішінде қазақ тіліне жақын дейтін ғалымдардың пікірлері.

Өз дәуірінде бұл шежіренің тек тарихи мұра деп қана есептелмей, көркем туынды ретінде де бағаланғандығы.

Прозалық еңбек бола тура, қара сөздігі өзі ырғаққа, ұйқасқа құрылып отыратындығы. Поэзия үлгілерінің, халық нақылдарының көптеп қолданылатындығы.

Әбілғазының бұл еңбегінің қазақ халқының құрамына енген ру-тайпалардың ерте дәуірлердегі тарихы мен Қазақ хандығы тұсындағы тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайларынан, әдебиет үлгілерінен мол мағлұмат беретін тарихи-әдеби мұра екендігі, яғни танымдық мәні.

Мәтін

1. Әбілғазы. Түрік шежіресі. – Алматы: “Жазушы», 1992.

Негізгі әдебиеттер

2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: «Ана тілі», 1991., 2005.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: “Жазушы», 1987, 196-198-беттер.
6. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан”, 1995.
7. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

Қосымша әдебиеттер

1. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. басқарған З.Ахметов. – Алматы: “Ана тілі», 1996, 224-бет.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
5. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994.
6. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1993, 112-133-беттер.

7. Әбілкасымов Б. Әбілғазының "Шежіре-и түркі" атты шығармасындағы тұрақты сөз тіркестері. Кітапта: Ескі түркі жазба ескерткіштері туралы зерттеулер. А., 1983, 82-97-беттер.

8. Сүлейменов Б., Өсеров Н. Шежіре – халық мұрасы. "Қазақ әдебиеті", 1974, 15 февраль.

9. Иванов С.Н. Родословное древно тюрок Абул-гази-хана. Ташкент, 1969.

10. Қазақ ССР: Қысқаша энциклопедия. 3-том. А., Қазақ совет энциклопедиясының бас редакциясы. 1988.

11. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

12. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

13. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

14. Қазақстан тарихы. 2-том. А., "Атамұра", 1998.

15. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.

9-тақырып. МҰХАММЕД ХАЙДАР ДУЛАТИДІҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тілеп мәселелер

М.Х.Дулатидің өмірі туралы деректер. Оның шыққан тегі, туып өскен, өмір сүрген ортасы. Ол өмір сүрген дәуірдегі қазақ халқының және өзге көршілес түркі тектес халықтардың саяси-әлеуметтік жағдайы мен олардың қарым-қатынастарының жай-күйі.

М.Х.Дулатидің өміріне қатысты деректердің алғаш рет "Бабырнамада" берілетіндігі. Оның өз заманының білімді адамдарының бірі, тарихшы, ақын, жазушы болғандығы. Көрнекті қолбасшы, қоғам қайраткері екендігі.

Өмірі мен шығармашылығының зерттелуі. "Тарихи Рашидиді" жазған мерзімі. Өмірі мен "Тарихи Рашиди" еңбегінің шетел ғылымында зерттелуі. Олардың бұл еңбекті аударып, тарихи әрі көркем туынды ретінде құнды еңбек деп бағалауының мәні. Ағылшын, орыс, өзбек, т.б. халықтардың тілдеріне аударылған мерзімдері.

М.Х.Дулатидің өмірі мен шығармашылығының қазақ ғылымында зерттелуі. "Тарихи Рашидидің" С.Асфандияров аудармасындағы ерекшелігі.

Шежіренің сипаты, құрылысы, мазмұны. Бұл еңбекте М.Х.Дулати өмір сүрген кездегі Орта Азия, Шығыс Түркістан, Ауғанстан,

Үндістанда болған маңызды тарихи оқиғалар мен ол елдердің тұрмыс-салт, дәстүрлерінен деректер берілетіндігі.

Қазақ хандығының құрылу, қалыптасу кезеңдері тарихының және қазақ, өзбек, қырғыз, ұйғыр, ойрат (қалмақ) хандықтарының қарым-қатынастарының баяндалуы. Ерте кезде Қазақстан жерін мекендеген ру-тайпаларға қатысты деректердің берілетіндігі. Халықтың салт-дәстүр, әдет-ғұрыптары туралы деректер.

Шығыс, Оңтүстік Қазақстан, Жетісу өңірлерінің қоғамдық, шаруашылық жағдайы, қалалар мен егіншілік мәдениеті, географиясына байланысты берілетін деректердің молдығы мен дәлдігімен еңбектің құндылығы. Тарихи танымдық, мәні.

Бұл шежіренің қай жерде жазылғандығы. Стили. "Жаһаннама" дастанының бізге жету жолы. Аударылу жайы. Қазіргі кезде М.Х.Дулатидің мұраларын таныту, насихаттау саласында атқарылып жатқан жұмыстар.

Мәтін

1. Дулати М.Х. Тарих-и Рашиди].- Алматы: "Тұран", 2003.
2. Мұхамед Хайдар Дулати. Тарихи Рашиди. "Оңтүстік Қазақстан" газеті 1999, 4 тамыз.
3. Мирза Мұхаммед Хайдар. "Тарихи Рашиди". Ташкент, "Фан", 1996. Мұхаммед Хайдар Дулати. Тарихи Рашиди. – Алматы: «Санат», 1999.

Негізгі әдебиеттер

1. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті – Алматы: "Ана тілі", 1991., 2005.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. – Алматы: "Ана тілі", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ. әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: "Жазушы", 1987. 196-198-беттер.
6. Мұхаммед Хайдар Дулат. Тарих, тұлға, уақыт/ Көмеков Б., Кәрібаев Б. – Алматы: «Аруна» баспасы, 2004.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы.Оқу құралы. – Алматы: 2015.

3. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994. 27-бет.
4. Захреддин Мұхамед Бабыр. Бабырнама. Аударған Б.Қожабекұлы. – Алматы: «Жалын», 1990.
5. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 359-360-беттер.
6. Келімбетов Н. Әлем таныған "Тарихи Рашиди". "Түркістан" газеті, 20-26 қаңтар, 1993, № 3.
7. Сейдімбеков А. Тарихи айғақ – тектіліктің белгісі. "Түркістан", 2 маусым, 1999, № 22.
8. Дербісәлиев Ә. Мұхамед Хайдар Дулати. "Егемен Қазақстан", 3 шілде, 1997.
9. Мырзахметов М. Болашақ кітаптың беташары. "Түркістан", 12-18 маусым, 1999.
10. Әділхан Байбатша. Мұхамед Хайдар Дулати әлемге әйгілі, ал өзімізде ше? "Егемен Қазақстан", 15 наурыз, 1997.
11. Мұхамед Хайдар Дулатидің зираты Қашмир өлкесінен табылды. "Егемен Қазақстан". 4 ақпан, 1999.
12. Бақтияр Әбділдаұлы. Ғасырлар қойнауынан сыр тартқан. "Егемен Қазақстан", 30 қаңар, 1997.
13. Шерхан Мұртаза. Қазақ тарихының атасы. "Егемен Қазақстан", 13 наурыз, 1998.
14. Дербісәлиев Ә. Түркі халқының тұлғасы. "Егемен Қазақстан", 28, 29, 30 қазан, 1999.
15. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
16. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
17. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
18. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.

10-тақырып. ЖЫРАУЛЫҚ ДӘСТҮР, ОНЫҢ XIV-XVII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Жыраулардың сөз зергері ретінде ақындар мен жыршылардан айырмашылығын алдымен біліп алған жөн. Жыраулардың қоғам қайраткерлігі тұрғысынан жеке басына тән қасиет ерекшеліктері, белгілері болатындығы. Батырлық, шешендік,

халық қамқоршысы, ел мұңын жоқтаушы, бірлігі үшін күрескерлік қасиеттердің тән екендігі.

Жырау сөзінің мағынасы жөніндегі пікірлер. Бұл атаудың ежелгі дәуір әдебиетінде М.Қашқари еңбегінде де айтылатындығы.

Жыраулардың әдебиет өкілі тұрғысынан қарағанда олардың шығармашылықтарына тән ортақ, белгілер. Шығармаларында көтерілетін негізгі мәселелердің маңыздылығы, яғни тақырыптарында бірыңғай ерлік, елдік, бірлік, адамгершілік, заман, болашақ өмір туралы айтылатындығы. Сонымен бірге адам басындағы қайғыны бөлісу, тереңнен ой козғау, ақыл айту, батагөйлік сияқты ерекшеліктері. Шығармаларының негізгі жанры.

Жырауларға тән қасиеттердің түркі халықтарының ежелгі дәуірлердегі әдебиетінде де бар екендігі. Мысалы, Тоныкөк, "Оғыз наме" эпосындағы Ұлық Түрік, Қорқыт ата, Аталық жырау немесе Кет-Бұға, Ахмет Үргенши, Фарқылиһ сияқты жыраулардың шығармашылығы туралы деректер. Ортақ белгі, қасиеттер.

Жыраулық дәстүрдің XIV-XVII ғасырларда түркі халықтары әдебиетінде дамуына әсер еткен тарихи оқиғалар мен саяси-әлеуметтік жағдайлар. Қоғамдық орта туғызған қажеттілік. Импровизаторлық өнердің дамуы. XV-XVII ғасырлардағы қазақ жырауларының жыраулық дәстүрді жалғастыра отырып дамытуы. Осы кезеңдегі белгілі қазақ жыраулары. Олардың жыраулық дәстүрді дамытуда өзіндік ерекшеліктерімен көрінетін тұстары. Қазақ хандығы дәуіріндегі жыраулардың кейінгі сөз шеберлерінің шығармашылықтарына әсері. Қазақ әдебиеті тарихында алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: "Ана тілі", 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: "Жазушы", 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: Жазушы», 1991.

9. Ертедегі әдебиет нұсқалары. Хрестоматия. Құрастырғандар: Б.Кенжебаев, Х.Сүйіншәлиев, М.Жолдасбеков, М.Мағауин, Қ.Сыдықов. – Алматы: «Мектеп», 1967.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
3. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
6. Сүйіншәлиев Х. XV-XVII ғасырдағы қазақ әдебиеті. – Алматы: Типогр. ҚазГУ, 1973.
7. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
8. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
9. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
10. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

Қосымша әдебиеттер

1. Қыраубаева А. Ежелгі әдебиет. А., Қазақ университеті. 1999, 23-26, 30-36, 46, 51-беттер.
2. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: «Ана тілі», 1991.
3. Жолдасбеков М. Асыл арналар. – Алматы: “Жазушы», 1990, 5-16, 58-67, 87-135, 126, 132-беттер.
4. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 196-217-беттер.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдері. – Алматы: «Қазақстан», 1967, 64-103-беттер.
6. Сүйіншәлиев Х. Ғасырлар поэзиясы. – Алматы: “Жазушы». 1987.
7. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Бас ред. З.Ахметов. – Алматы: «Ана тілі». 1996.

8. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 360-366-беттер.

9. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: Қазақ университеті. 1992, 98, 201-беттер.

10. Ахметов З. Өлең сөздігі теориясы. – Алматы: «Мектеп», 1973.

11. Жұмалиев Қ. Қазақ эпосы мен әдебиет тарихының мәселелері. – Алматы: «Мектеп», 1958.

12. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: "Ана тіл", 1976, 28-99-беттер.

13. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: "Ғылым", 1976, 3-139-беттер.

14. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: "Ғылым", 1982.

15. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: "Ғылым", 1983.

11-тақырып. XV-XVII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ЖЫРАУЛАР ПОЭЗИЯСЫНЫҢ ТАҚЫРЫПТЫҚ, ИДЕЯЛЫҚ-КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Жырау сөзінің мәні, ол туралы түсінік. Жыраулар поэзиясының, XV-XVII ғасырларда дамуына әсер еткен жағдайлар. Жыраулардың ақын, жыршылардан айырмашылық белгілері. Олардың жеке басына тән қасиет, белгілер. Олардың шығармаларының жанрлық ерекшеліктері, негізгі тақырыптары. Халықтығы, олардағы әлеуметтік сарын. Жыраулар шығармаларындағы ойлылық, ел мүддесі, жалпы адамзаттық мәселелердің көрінуі. Адамгершілік идеялар.

Шығармаларының орындалу ерекшелігі. Жыр өлшемдері, шығармаларының құрылысы, бейнелеу тәсілдері.

Осы аталған дәуірдегі жыраулар. Олардың алдында біздің, дәуірімізге шығармалары жетпеген аты белгілі жыраулардың болғандығы, олардың өздерінен кейінгі сөз шеберлері шығармаларына тигізген әсері. Жыраулар шығармашылығының, әдебиетіміздің тарихында алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: «Ана тілі», 1991.
3. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Бас ред. З.Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996.
4. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1997, 25-37-бет.
5. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын». 1994, 360-366-беттер.
6. Қазақстан тарихы. II том. – Алматы: "Атамұра", 1998.

7. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988, 5-36-беттер.
8. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. А, “Санат”, 1996.
9. Өмірәлиев Қ. XV-XVII ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: “Ғылым», 1976.
- 10.Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: Қазақ университеті. 1992, 98-201-беттер.
- 11.Ахметов З. Өлең сөздігі теориясы. – Алматы: «Мектеп», 1973.
- 12.Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі». 1976. 28-99-беттер.
- 13.Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 196-217-беттер.
- 14.Ұлы арман. Құрастырған К.Сейдеханов. – Алматы: “Рауан», 1990, 5-23-беттер.
- 15.Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 25-38-беттер.

12-тақырып. ТОЛҒАУ ЖАНРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ XV-XVIII ҒАСЫРЛАРДАҒЫ ДАМУ СИПАТЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Толғау, толғану сөздерінің беретін ұғымы. Толғаудың жанрлық ерекшелігі. Бұл жанрдың қалыптасу кезеңдері, оның жыраулық, поэзияға қатысы. Толғау жанрында айтылатын негізгі мәселелер, яғни тақырыптары. Онда қоғамдық-әлеуметтік, саяси, философиялық мәселелердің қамтылатындығы. Толғаулардағы өсиеттік, насихаттық сарындар. XV-XVIII ғасырлардағы жыраулардың толғауларында Осы айтылған тақырыптардың жырлануы. Оларда қазақ халқы өмірінің, қоғамның, өмір құбылыстарының көрініс табуы. Халықтың дүниетанымы, арман-мүдделері, ой-толғаныстарының бейнеленуі.

Толғаулардың көлемі. Құрылысы, орындалу ерекшелігі. Олардың суырып салмалық өнерге (импровизацияға) қатысы.

Хандық дәуір әдебиетіндегі толғаулардың кейінгі кезеңдердегі әдебиет өкілдері шығармаларына есері, жалғастық, табуы.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: 2002.
2. Қазақ әдебиетінің тарихы. 3-том. (XV-XVIII ғ. қазақ әдебиеті). – Алматы: «Ғылым», 2000.
3. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
4. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
5. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: 1991, 196-217-беттер.
6. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Бас ред. З.Ахметов. – Алматы: “Ана тілі», 1996.
7. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1997, 25-37-бет.

8. Қазақ совет энциклопедиясының бас редакциясы. 1989, 576-бет.

9. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: «Санат», 1996.

13-тақырып. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ, ҚАЛЫПТАСУ ҮДЕРІСІНІҢ XV-XVII ҒАСЫРЛАР ӘДЕБИЕТІНДЕ БЕЙНЕЛЕНУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Әдебиеттің қоғамда тәрбиелік қызмет атқаруымен қатар өмірдің, қоғамның айнасы да екендігі, яғни өз дәуірінің көркем шежіресі екендігі. Қазақ хандығының құрылуы қарсаңындағы Алтын Орда мемлекетінің ыдырауының халықтық поэзияда – эпостық жырларда ("Ер Тарғын", "Қырымның қырық батыры", "Едіге", "Тоқтамыс", т.б. сол сияқты) бейнеленуі, оның себептерінің көрінуі.

Қазақ хандығы құрылуының, оның нығаюы, көршілес елдермен қарым-қатынастары, тарихи әлеуметтік жағдайларының Асан қайғы, Қазтуған, Шалкиіз, Доспамбет, Жиёмбет сияқты жыраулардың шығармаларында көрініс табуы.

Сол дәуірлерде жазылған жазба мұралар – Әбілғазының "Түрік шежіресінде", Қадырғали би Қосымұлының "Жылнамалар жинағында", Мұхаммед Хайдар Дулатидің "Тарих-и Рашиди" шежірелеріндегі тарихи деректер.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: "Ана тілі", 1993.

4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: "Жазушы", 1989. 3-57-беттер.

5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.

6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: Жазушы, 1991.

9. Борааш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
- 10.Әбілғазы. Түрік шежіресі. – Алматы: "Ана тілі", 1992.
- 11.Жылнамалар жинағы. Кітапта: Р.Сыздықова, М.Қойгелдиев. "Қадырғали би Қосымұлы және оның жылнамалар жинағы". А., Қазақ университеті. 1991, 128-263-беттер.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
- 6.Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Қазақстан тарихы. II том. – Алматы: "Атамұра", 1998.
4. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 360-366-беттер.
5. Қазақ. Бас редакторы А.Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.
6. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: "Жазушы", 1988, 5-36-беттер.
7. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: Қазақстан, 1995.
8. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: "Ана тілі», 1991, 196-217-беттер.
9. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Бас ред. З.Ахметов. – Алматы: "Ана тілі», 1996.
- 10.Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 25-37-бет.

11. Әмірәлиев К- XV-XVII ғасырлардағы қазақ поэзиясының тіл. – Алматы: «Ғылым», 1976.

12. Сыздықова Р. Қойгелдиев М. Қадырғали би Қосымұлы және оның жылнамалар жинағы. – Алматы: Қазақ университеті, 1991.

14-тақырып. АСАН ҚАЙҒЫ СӘБИТҰЛЫНЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Асан ата есімі қазақ еліне жақсы таныс. Ол туралы аңыз әңгімелер халық арасына кең тараған. Асанның өміріне қатысты деректердің біздің дәуірімізге ауызша айтулар, халық ауыз әдебиеті арқылы жетті. Сонымен бірге Бұқар, Кұдабай, Мұрат ақындардың жырларында да деректердің кездесетіндігі.

Асан қайғы туралы алғашқы жазба деректердің Шоқан Уәлиханов жазбаларында, белгілі тарихшы Құрбанғали Халидовтың "Тауарих хамса" атты еңбегінде айтылатындығы. Олардың деректерінің ерекшелігі.

Өмірі мен шығармашылығының кеңес дәуірінде зерттелуі мен жариялануы.

Асан атына "қайғы" сөзінің қосылып айтылуы жөніндегі пікірлер. Оның туған, қайтыс болған жылдарының (қанша жыл өмір сүргені туралы) әртүрлі көрсетіліп, айтылып келе жатқандығы. Қайтыс болған жері, оның ұрпақтары туралы деректер.

Қазақ хандығының құрылу қарсаңында және құрылған кезінде үш Жәнібектің өмір сүргені тарихтан мәлім. Асан қайғының осылардың қайсысымен тұстас өмір сүріп, қарым-қатынаста болғандығы туралы қазақ ғалымдарының пікірлерінің әртүрлі болу себептері. М.Әуезов, Ә.Марғұландар келтіретін деректер. Белгілі ғалым Х.Сүйіншәлиев Асан қайғы XIV-XV ғасырларда өмір сүрді десе, М.Мағауиннің XV ғасырда өмір сүрген деген пікірді тарихи оқиғалармен байланыстыра айтатындығы.

Ә.Қоңыратбаевтың тарихи негіздерге сүйене отырып Асан қайғы XVI ғасырда өмір сүрген деп көрсететіндігі, оның өз пікіріне келтіретін дәлелдері.

Асан шығармалары мен ол туралы аңыздардың, жинақталып жариялану кезеңдері. Кейінгі кезеңдердегі толықтырулардың енгізілуі. Шығармаларының халықтық сипаты, ондағы негізгі идеялар, олардың мәні туралы қазақ ғалымдарының зерттеулері, ой-пікірлері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
6. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
7. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
8. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: 2002.
9. Қазақ әдебиетінің тарихы. 3-том. (XV-XVIII ғ. қазақ әдебиеті). – Алматы: «Ғылым», 2000.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

3. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 198-207-беттер.
4. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. АҚМОПБ, 1964, 141-143-беттер.
5. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: “Ана тілі”, 1991, 84-95-беттер.
6. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988, 5-34-беттер.
7. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1993, 65-133-беттер.
8. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: “Ғылым», 1976.
9. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 29-30-беттер.
10. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 250-262-беттер.
11. Көпеев М.Ж. Ел аузынан жинаған әдебиет үлгілері. 2 томдық. – Алматы: “Ғылым», 1992.
12. Уәлиханов Ш. Тандамалы. – Алматы: 1985.
13. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 345-346.
14. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. А., 1985.
15. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
16. Бердібай Р. Кәусар Бұлақ. – Алматы: “Жазушы», 1989.
17. Қасқабасов С. Қазақтың халық утопиясы. “Жұлдыз”, 1990.
18. Қожакеев Т. Талас пен таным. “Жұлдыз”, 1991, № 9.
19. Қазақ фольклорының типологиясы. – Алматы: “Ғылым», 1981, 102-108-беттер.
20. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым», 1983.
21. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
22. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.

15-тақырып. АСАН ҚАЙҒЫНЫҢ ТОЛҒАУЛАРЫ МЕН НАҚЫЛ СӨЗДЕРІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Асан атаның толғау, өсиет сөздерінің кезінде қазіргіден мол болғаны анық. Біздің дәуірімізге жеткен мұрасы сонша көп емес. Оның себептері. Жеткен шығармалары көп өзгеріске ұшырамаған

дейтін пікірлердің айтылуының негіздері. Асан шығармаларының жанрлық ерекшелігі.

Көлемі шағын болып, нақыл, өсиет түрінде келетіндігі. Асан шығармаларының ойлылық, ақыл-кеңеске құрылатындығы. "Құйрығы жоқ, жалы жоқ құлан қайтіп күн көрер" деп басталатын сөзінің мәні, ерекшелігі. Онда Асанның тек адамзат жайында ғана емес, жалпы тіршілік иелерінің өмірі де толғандыратын философ-гуманист ретінде көрінетіндігі.

Жәнібекке айтқан арнау-толғауының ерекшелігі. Ондағы сын; келер заман туралы ой-толғаныстары бейнеленетіндігі, сонымен бірге Асанның өз тұлғасының да көрінетіндігі.

"Бұл заманда не ғаріп", "Есті көрсең кем деме", "Көлде жүрген қоңыр қаз" деп басталатын толғауларының идеялық, тәрбиелік мәні. Өмір құбылыстарын терең зерттеу, терең ой сарабынан өткізе отырып жырлау ерекшелігі.

Толғауларының халықты бірлікке, ынтымақ-татулыққа үндеу сарыны. Адамды ізгілікке, достыққа шақыратын насихат үлгілері.

Асан шығармаларында дәуір шындығы көріністерінің берілетіндігі туралы айтқан М.Әуезов, Ә.Марғұлан, Б.Кенжебаев, Х.Сүйіншәлиев, Ә.Қоңыратбаев, М.Мағауин сияқты белгілі қазақ ғалымдарының пікірлері

Толғауларының көркемдік ерекшелігі. Өмір құбылыстарын салыстыра отырып көркемдеу тәсілі. Шығармаларының құрылысы. Шешендік тіл мен образдылықтың астасып жататындығы.

Асан толғаулары мен өсиет сөздерінің кейінгі дәуірлердегі қазақ ақын-жырауларының шығармашылықтарына тигізген әсері. Тәрбиелік мәні. Қазақ әдебиетінің дамуында алатын орны.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
5. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
6. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
7. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
8. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.
9. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 198-207-беттер.
10. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 84-95-беттер.
11. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988, 5-34-беттер.
12. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 65-133-беттер.
13. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ғылым», 1976.

14. Коңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: 1994.
15. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 250-262-беттер.
16. Көпеев М.Ж. Ел аузынан жинаған әдебиет үлгілері. 2 томдық. – Алматы: «Ғылым», 1992.
17. Сыдықов К. Көркемдік өрнектер. – Алматы: «Рауан», 1992.
18. Уәлиханов Ш. Тандамалы. А., 1985.
19. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 345-346.
20. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. – Алматы: «Жазушы», 1985.
21. Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
22. Қасқабасов С. Қазақтың халық утопиясы. "Жұлдыз", 1990, №6.
23. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. Басқарған З.Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996, 159-160, 201-бет.

16-тақырып. АСАН ҚАЙҒЫ АТЫНА БАЙЛАНЫСТЫ АҢЫЗДАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ ТАРИХИ МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Асан қайғы Сәбитұлына байланысты ел аузында айтылатын аңыздардың мол екендігі. Тарихтағы қоғам қайраткерлеріне байланысты аңыздардың тууы мен олардың халық аузында ұзақ сақталып, айтылып жүруінің себептері.

Аңыздардағы Асан қайғы бейнесі. Оның халық тілегін жоқтаушы, сөз тапқыш данышпан, сәуегей, ел мүддесі үшін шұрайлы жер іздеуші қамқор жан ретінде айтылатындығы.

М.Әуезовтің Асан атына байланысты аңыздардың тууына әсер еткен заманы, тарихи жағдайлар және "аңыз әңгіменің тарихтық адамды біржола өзіне ұқсамаған кейіпке түсіріп әкететіні болмайтындығы" туралы айтқан пікірлерінің мәні. Ол туралы аңыздарды екіге бөліп қарастыратындығы.

Асан қайғының жас кезіне байланысты, оның пері қызына уйленуі, есіміне "қайғы" атауының қосылып айтылатындығы, сәуегейлігі туралы аңыздар. Ондай аңыздардың тарихи-әлеуметтік, қоғамдық негіздері туралы айтқан М.Әуезов, Ә.Марғұлан, Ә.Қоңыратбаев, Х.Сүйіншәлиев, М.Мағауин, т.б. сол сияқты қазақ ғалымдарының пікірлері.

Асан қайғының елге жайлы, құтты қоныс "жер үйекті" (жерұйық) іздеуіне байланысты аңыздар мен оның тарихи негіздері туралы пікірлер. "Жер үйектің" халық ұғымындағы сипаты.

М.Әуезовтің Асан атына байланысты аңыздардың бір тобын "елдің ... Асан атына қосқан өз шығармалары, өз сындары" дейтін пікірінің мәні.

Қазақстандағы әртүрлі жерлер мен өзен, тау, елді мекендердің ерекшелігі туралы айтылатын сөздерді Асан атына байланыстыра айтатын аңыздар. Белгілі ғалым М.Мағауиннің "Асан атына телінген сөздердің бәрін де фольклорлық деп қарауға болмайтын сияқты... Асан айтуы әбден мүмкін" дейтін пікірі және оған келтіретін дәлелдері.

Халық аузында айтылатын Асан туралы аңыздардың тарихи шындыққа қатысы және олардың халық арман-мүддесімен сабақтастығы. Халықтың философиялық ой-пікірлерін білуде аңыздардың мән-маңызы.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: "Ана тілі", 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: "Жазушы", 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.

5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
6. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
7. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.
8. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 198-207-беттер.
9. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1991, 84-95-беттер.
10. Ақатаев С. Тереннен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988, 5-34-беттер.
11. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 65-133-беттер.
12. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ғылым», 1976.
13. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 29-30-беттер.
14. Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 250-262-беттер.
15. Көпеев М.Ж. Ел аузынан жинаған әдебиет үлгілері. 2 томдық. – Алматы: “Ғылым», 1992.
16. Сыдықов К. Көркемдік өрнектер. – Алматы: “Рауан», 1992.
17. Уәлиханов Ш. Тандамалы. – Алматы: 1985.
18. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 345-346.

- 19.Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. – Алматы: 1985.
- 20.Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
- 21.Қасқабасов С. Қазақтың халық утопиясы. "Жұлдыз", 1990, №6.
- 22.Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. Басқарған З.Ахметов. – Алматы: "Ана тілі», 1996, 159-160, 201-бет.

17-тақырып. ҚАЗТУҒАН ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуы тиісті мәселелер

Қазтуған Сүйінішұлының өмірі, туып өскен ортасы, кезеңі туралы деректер, аңыздар. Жыраудың өз өлеңдерінде өміріне қатысты деректердің берілетіндігі. ХІХ ғасырда өмір сүрген Мұрат ақын шығармаларында Қазтуған өміріне қатысты жайлардың берілу ерекшелігі. С.Сейфуллиннің Қазтуған жыраудың шығармаларын жариялауға қосқан үлесі. Жырау шығармаларының кеңес заманындағы зерттелу, жариялану жайы. "Бес ғасыр жырлайды", т.б. сол сияқты хрестоматиялық жинақтарда толғауларының жариялануы. Оның әлі де жинақтарға енбей, жарияланбай келе жатқан толғау жырларының бар екендігі. Қазтуған жырау толғауларының идеялық-көркемдік ерекшеліктері туралы зерттеу жүргізіп, халыққа таныту, оқу орындары бағдарламаларына енгізіп, оқулықтар арқылы оқыту, түсіндіру, насихаттау бағытындағы Х.Сүйіншәлиев, М.Мағауин, т.б. ғалымдардың өзіндік үлестері сөз болуға тиіс. Сонымен бірге Қазтуған жырауды ноғай халқы да өз жырауы деп есептейтіндігінің себебі. Бұл жөніндегі белгілі ғалым Р.Бердібаевтың пікірі. Ноғай тілінен аударылған толғауларының ерекшелігі.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: "Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. І том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: "Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.

6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
5. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
6. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.
7. Қазақстан тарихы. 2-том. А., Атамұра, 1998.
8. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ана тілі», 1993, 65-133-беттер.
9. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ғылым», 1976.
10. Сыдықов К., Ақын-жыраулар. Өмірбаяндық көрсеткіш. – Алматы: «Ғылым». 1972.

11. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: «Санат», 1996, 2-29-беттер.

12. Мұқанов С. Халық мұрасы. – Алматы: “Жазушы», 1974, 188-бет.

13. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым», 1990.

14. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жыры. Құрастырған және алғы сөзін жазған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989, 3-18-беттер.

15. Сейфуллин С. Қазақтың ескі әдебиет нұсқалары. А., 1931, 24-бет.

16. Әуезхан Қодар. Ақ сауыт киген ақындар. "Қазақ әдебиеті" газеті, 16 желтоқсан, 1998.

17. Құрбанғали Халид. Тауарих хамса. – Алматы: Қазына. 1992.

18. Жұбанов К, Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы: 1966, 298-299 беттер.

18-тақырып. ДОСПАМБЕТ ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Доспамбет жырау өмір сүрген кезеңдегі бір кездері Алтын Орда мемлекетінің құрамында болған түркі ру-тайпаларының тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайы.

Жыраудың туып-ескен ортасы, шыққан тегі, өмірі туралы деректер. Ондай деректердің жыраудың өз шығармаларында берілу ерекшелігі.

Жыраудың өмірі мен шығармашылығына, қоғамдық қызметіне байланысты мәліметтердің біздің дәуірімізге толық жетпеуінің тарихи себептері. Бұл туралы қазақ ғалымдарының пікірлері.

Қазіргі кездегі қазақ әдебиеттану ғылымында зерттелу жайы. Шығармаларының жариялануы.

Доспамбеттің жорықшы жырау аталуының мәні. Бізге жеткен белгілі шығармалары, олардың көлемі. Жыр, толғауларында ол өмір сүрген заман көрінісі. Танымдық мәні.

Шығармаларындағы жыраудың өз бейнесі. Толғауларында оның өмірдің мәні, ел, туған жер, ұрпақтар жалғастығы, ерлік дәстүр мәселелерінің көрініс табуы. Шығармаларының идеялық ерекшелігі. Доспамбеттің жарақаттанып өлейін деп жатқандағы айтқан толғауының ерекшелігі. Ондағы жыраудың келешекке деген арман-сенімдерінің көрінісі.

Шығармаларының көркемдік ерекшелігі. Құрылысы, Тілі.

Кейінгі дәуірлердегі қазақ ақын-жырауларының шығармашылығының дамуына тигізген есері. Қазақ әдебиеті тарихында алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Қарайдар мен Қызылгүл. Ноғай жырлары. Құрастырған Р.Бердібаев. – Алматы: «Жалын», 1989.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

- Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
- Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
- Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
- Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
- Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
- Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. басқарған З.Ахметов. – Алматы: “Ана тілі», 1996, 98-бет.

4. Дербісалин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: “Ғылым», 1990, 43-96-беттер.
5. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
6. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
7. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
8. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. (XV-XVIII ғасырлардағы ақын, жыраулар мұрасының көркемдік ерекшеліктері). – Алматы: “Рауан», 1992.
9. Дербісалин Ә. Дәстүр және жалғастық. – Алматы: “Ғылым», 1974.
10. Садырбаев С. Фольклор және эстетика. – Алматы: “Жазушы», 1976, 90-101-беттер.
11. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: «Санат», 1996, 9-29-беттер.
12. Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ. 1999.
13. Ақатаев С. Тереңнен тартқан тамырлар. – Алматы: “Жазушы», 1988, 5-36-беттер.
14. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 65-133-беттер.
15. Ақын-жыраулар. Өмірбаяндық анықтамалар. А., 1979.
16. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 31-бет.
17. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.

19-тақырып. ШАЛКИІЗ ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуы тиісті мәселелер

Шалгез (Шалкиіз) Тіленшіұлының өмір сүрген кезеңі. Сол дәуірдегі Қазақстан жеріндегі тарихи-әлеуметтік жағдай. Жыраудың Шәлкез, Салкез, Шалкиіз деп те аталып келуінің себебі. Ол туралы ел аузындағы әңгімелер, ғалымдардың пікірлері. Шалгездің өміріне байланысты деректер. Оның шешен би, ханның кеңесшісі, батыр жырау болғандығы. Өз шығармаларындағы деректер. Оның аты мен шығармаларының ноғай, қарақалпақ,

құмық халықтарында кең таралуының себебі. Ол халықтардың ғылымында зерттелу, жариялану жайы.

Шалгез шығармаларының; біздің дәуірімізге жету жолы. XIX ғасырдың соңына қарай шығармаларының жариялануы. XX ғасыр басында және Кеңес дәуірінде жырау шығармаларының зерттелуі, жариялануы.

Біздің дәуірімізге жеткен жырау шығармаларының жалпы көлемі. Өмірі мен шығармашылығының жоғары оқу орындарының бағдарламасына енгізіліп, оқытылу жайы. Жырау шығармаларының жанрлық ерекшелігі.

Шалгез толғауларының негізгі тақырыптары. Ел бірлігі, адамгершілік, ізгілік, жомарттық, достық қасиеттерді үлгі етіп насихаттау жырау шығармашылығындағы негізгі ой түйіні екендігі. Толғауларының мазмұны жағынан бір-бірімен тығыз байланысты екендігі. Нақыл-ғибраттық мәнде, дидактикалық сарында болып келуі.

Шығармаларындағы жыраудың өз бейнесі. Жыраудың батыр, шешен, ақылшы, кеңесші қасиеттерінің бейнеленуі.

Шалгездің арнаулары, олардың ерекшеліктері.

Жырау шығармаларының көркемдік ерекшелігі. Белгілі бір тақырыпты жырлағанда табиғат, өмір құбылыстарын қатар алып бейнелеу ерекшелігі.

Көркемдеу тәсілдеріндегі, яғни образ жасау, сөз қолданыстарындағы халықтық эпостарға тән белгіліердің көрінуі. Әдеби дәстүрдің сақталу ерекшелігі. Шығармаларының Құрылысы. Тілі. Ол жөнінде айтылып жүрген пікірлер.

Шалгез шығармашылығының кейінгі дәуірлердегі ақын, жыраулар шығармашылығына әсері, оның көріністері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. басқарған З.Ахметов. А., "Ана тілі", 1996, 98-бет.
5. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: 1990, 43-96-беттер.
6. Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. – Алматы: "Ғылым», 1974.
7. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. (XV-XVIII ғасырлардағы ақын, жыраулар мұрасының. көркемдік ерекшеліктері). – Алматы: "Рауан», 1992.
8. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
9. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
10. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
11. Кәрібаев Б. Қазақ хандығының Құрылу тарихы. Монография. – Алматы: 2014.
12. Қазақ ССР тарихы. 2-том. – Алматы: "Ғылым», 1983, 243-378 бет.
13. Садырбаев С. Фольклор және эстетика. – Алматы: "Жазушы», 1976, 90-101-беттер.

14. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: «Санат», 1996, 9-29-беттер.
15. Кенжебаев Б. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. – Алматы: «Мектеп», 1973.
16. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: «Ғылым», 1983, 10-56, 197-246-беттер.
17. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдері. А., Қазақстан, 1967, 84-95-беттер.
18. Тұрсынов Е. Қазақ ауыз әдебиетін жасаушылардың байырғы өкілдері. А, "Ғылым", 1976, 155-160-беттер.
19. Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
20. Қазақ ССР тарихы. 1-том. – Алматы: «Ғылым», 1957.
21. Жұмалиев Қ. Қазақ эпосы және әдебиет тарихның мәселелері – Алматы: «Мектеп», 261-274-беттер.
22. Өмірәлиев Қ. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: «Ғылым», 1976, 84-140-беттер.

20-тақырып. ЖИЕМБЕТ ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Жиембет жырау Бортоғашұлының өмір сүрген кезеңі, ортасы, шыққан тегі жөнінде мәлімет. Ол кездегі қазақтың тарихи-әлеуметтік жағдайы. Оның Есім ханның әскербасы батырларының бірі болғандығы және онымен арақатынасы. Сонымен бірге мемлекеттік істерге араласып әділ би, халықтың беделді қайраткерлерінің бірі болғандығы.

Жиембет жыраудың туған, қайтыс болған кездері туралы, т.б. өміріне қатысты деректердің біздің дәуірімізге жету ерекшелігі. Халықтың ауызша айтуымен жеткен аңыз, жырлардағы деректер.

Жырау өміріне қатысты қазақ шежірелеріндегі мәліметтер.

Бізге жеткен жыраудың әдеби мұрасы. Жиембеттің Тәуекел ханға айтқан толғауының ерекшелігі. Оның тарихилығы. Есім ханға айтқан толғауының тууына себеп болған жағдайлар. Осы толғауында жыраудың батырлық, Бұқарашылдық, ерлік қасиеттерінің ерекше көрінетіндігі.

"Қол-аяғым бұғауда", "Басы саудың түгел дүр" деп басталатын толғауларының ерекшелігі, ондағы жырау өміріне қатысты жайттардың, батыр, жыраулық қасиеттерінің бейнеленуі.

Жиембет жырау толғауларының көркемдік ерекшелігі. Құрылысы. Тілінің бейнелілігі. Шығармаларының зерттелу, жариялану, танылу жайы.

Қазақ әдебиеті тарихында Жиембет жыраудың өмірі мен шығармаларының алатын орны.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Көкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
6. Қазақстан тарихы. 2-том. – Алматы: "Атамұра", 1998.
7. Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
8. Ысмайылов Е. Ақындар. – Алматы: "Жазушы», 1956.
9. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: «Санат», 1996, 9-29-беттер.
- 10.Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. Ред. басқарған З.Ахметов. – Алматы: «Ана тілі», 1996, 98-бет.
- 11.Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: "Ғылым», 1990, 43-96-беттер.
- 12.Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. А, "Ғылым", 1974.
- 13.Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. (XV-XVIII ғасырлардағы ақын, жыраулар мұрасының көркемдік ерекшеліктері). – Алматы: "Рауан», 1992.
- 14.Мұқанов С. Халық мұрасы. А., 1974, 188-бет.
- 15.Дербісәлин Ә. Дәстүр және жалғастық;. – Алматы: "Ғылым», 1974.
- 16.Өмірәлиев Қ. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: "Ғылым», 1976, 84-140-беттер.
- 17.Төреқұлов Н. Қазақтың жүз би-шешеш. – Алматы: «Қазақстан», 1995, 71-75-беттер.
18. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.

21-тақырып. МАРҒАСҚА ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Марғасқа жыраудың өмірі, қоғамдық қызметі туралы мәліметтердің аз жеткендігі. Ол өмір сүрген кездегі Қазақ хандығының тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайы. Есім ханның қазақ халқының жағдайын жақсартып, хандық негізді нығайтудағы Осы кезде жүргізген саясаты, іс-ерекеттері.

Марғасқа жыраудың да осы істерде ханның сарбаздарының ішінде болғандығы.

Жыраудың бізге жеткен белгілі шығармасы. Ол арнау өлеңінің тууына себеп болған тарихи жағдайлар туралы деректер. М.Ж.Көпеевтің жазбаларында Бұл жағдайлардың баяндалу ерекшелігі. Бұл өлеңіндегі айтылатын ойдың негізгі мазмұны.

Жырдан Марғасқа жыраудың ерлік, батырлық рухының көрінуі. (Бұрынғы жырауларға тән ерлік, т.б. қасиеттердің сабақтастығы).

Марғасқаның кезінде бұдан басқа да шығармалары болған, бірақ бізге жетпеген дейтін пікірлер.

Өлеңнің құрылысы. Тілі. Жырау шығармаларының мәні.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.

4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.

5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

5. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.

2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.

3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
5. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
6. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
7. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым», 1983, 10-49, 246-249-беттер.
8. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: «Қазақстан», 1995.
9. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: «Жалын», 1994, 360-361-беттер.
- 10.Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат. 1999.
- 11.Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: «Санат», 1996, 9-29-беттер.
- 12.Дербісалин Ө. Әдебиет туралы толғаныстар. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ, поэзиясы. – Алматы: “Ғылым», 1990, 43-96-беттер.
- 13.Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. – Алматы: “Ғылым», 1974.
- 14.Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. (XV-XVIII ғасырлардағы ақын, жыраулар мұрасының көркемдік ерекшеліктері. – Алматы: “Рауан», 1992.
- 15.Дербісалин Ө. Дәстүр және жалғастық. – Алматы: “Ғылым», 1974.
- 16.Қоңыратбаев Ө. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994, 38-бет.

22-тақырып. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ XVIII ҒАСЫРДАҒЫ ТАРИХИ-ӨЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘДЕБИЕТТЕ БЕЙНЕЛЕНУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Студент бақылау жұмысын жазар алдында XVIII ғасырда Қазақстан жеріндегі болған маңызды тарихи оқиғаларды, оған байланысты еңбектерді оқып, танысып алуы керек.

Қазақ еліне жасаған жоңғар шапқыншылығы, Орта Азия мемлекеттерімен қарым-қатынас, Қазақ халқының Ресей мемлекетіне қосылуы сияқты сол замандағы күрделі оқиғаларының еліміздің тарихында өзіндік ізін қалдырғаны белгілі. Бақылау жұмысында осы

оқиғалардың халқымыздың саяси-әлеуметтік жағдайына, мәдениетіне, әдебиетінің дамуына тигізген әсері ашылып көрсетілуі керек.

Жоңғар шапқыншылығына байланысты оқиғалардың, оның ауыр зардаптарының ауыз әдебиетінің батырлық жырлар, тарихи жырлар мен тарихи өлеңдер сияқты түрлеріндегі (“Қап қағылған”, “Шаңды жорық” т.б.) бейнеленуіне тоқталу керек.

Еліміздің тәуелсіздігі мен елдік қасиетін сақтауға, бірлігін орнықтыруға зор үлес қосқан атақты би-шешендердің шешендік өнерді дамытудағы өзіндік орны. Олардың бізге жеткен мұраларында сол дәуірге қатысты оқиғалардың көрінісі.

Халқымыздың тарихи жағдайына орай қалыптасқан жыраулық дәстүрдің XVIII ғасырдағы даму сипаты. Жыраулар поэзиясындағы сол заман шындығының бейнеленуі, яғни тарихи оқиғалардың, елдің тәуелсіздігі, азаттық үшін күресіне ұйтқы болған қоғам қайраткерлері - хандар мен би-шешендердің, батырлардың қажырлы да ерлік істерінің бейнеленуі.

Қазақ хандығының Ресейге қосылуының тарихи мәні. Қазақ қоғам қайраткерлерінің бұл жағдайда ұстанған саясаты, бағыты. Оның халықтың саяси-әлеуметтік жағдайына тигізген әсері. Осы айтылған тарихи оқиғалардың, заман шындығының әдебиеттегі көрінісінің бейнеленуіне талдау жасағанда көрнекті сөз шеберлерінің шешендік сөздері мен жыр, толғауларынан, ауыз әдебиеті үлгілерінен мысалдар келтіріліп отырылуы керек.

Сонымен бірге әдебиеттің халықтың әр замандағы дүниетанымын, салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарын, рухани жан дүниесін танытумен бірге оның тәрбие құралы болғандығына да тоқталып, студент бұл жөніндегі ой, пікірлерін өз сөздерімен баяндап, қорытындылап беруі қажет.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

8. Қожаберген Толыбайұлы. “Баба тіл”, “Елім-ай”. Кітапта: Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
6. Қазақ. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқу Құралы. Бас редакторы А. Қасымжанов. – Алматы: «Білім», 1994.
7. Төреұлов Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазастан”, 1995.
8. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
9. Төреқұлов Н., Қазбеков М. Қазақтың би-шешендері. – Алматы: “Жалын», 1993.

Қосымша әдебиеттер

1. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
5. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
6. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
7. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983, 130-178-беттер.
8. Жұмалиев Қ. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1967.
9. Сыдиқов Қ. Көркемдік өрнектер (XV-XVIII ғасырлардағы ақын-жыраулар мұрасының көркемдік ерекшеліктері). – Алматы: “Рауан», 1992.

- 10.Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
- 11.Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 1999.
- 12.Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-301-беттер.
- 13.Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақынлары. – Алматы: “Санат”, 1996, 9-33-беттер.
- 14.Тарақты А. Ауызша тарихнама. Кітапта: Қазақ. – Алматы: “Білім”, 1994, 31-47-беттер.
- 15.Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 3-99-беттер.
- 16.Әбілқасымов Б. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің нұсқалары. – Алматы: “Ғылым”, 1988, 3-57-беттер.
- 17.Бердібай Р. Эпос мұраты. – Алматы: “Білім” , 1997, 104-125-беттер.
- 18.Әбілов А. Қазақ фольклоры және дәстүр сабақтастығы. I, II бөлім. Қызылорда, 2007.
- 19.Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.

23-тақырып. XVIII ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Халқымыздың тарихын, мәдениетін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін, рухани әлемін, дүниетанымын танып-білуде көркем әдебиетіміздің орны, мәні. Тарих ғылымы кенжелеп дамыған халықтардың тарихын білудегі әдебиеттің маңызы.

XVIII ғасырдағы жасалынған әдебиетіміздің, әдебиет өкілдерінің өмірі мен шығармашылығы жөніндегі деректердің біздің заманымызға жету жолы.

Аталған ғасыр әдебиетіне байланысты деректерді танып білудегі XIX ғасырдағы Шоқан, Ыбырай, Абай, т.б. қоғам қайраткерлері еңбектерінің мәні.

XIX ғасырдағы орыс, батыс саяхатшылары мен ғалымдары еңбектеріндегі XVIII ғасыр әдебиетіне байланысты деректер; олардың зертеудегі мақсаты, ерекшелігі.

XX ғасырдың басындағы қазақ әдебиетінің тарихын тану мақсатында жазылған еңбектердің ерекшелігі. XVIII ғасыр әдебиеті үлгілерінің жариялануы, зерттелуі. Ой-пікірлер.

Кеңес дәуірінің 20-жылдарындағы әдебиеттану ғылымында зерттелуі. М.Әуезов, С.Сейфуллин, А.Байтұрсынов, т.б. сол сияқты белгілі зертеушілердің осы бағытта жазған еңбектері. Олардың ой-пікірлерінің өзіндік ерекшеліктері, мәні.

Еліміздің мәдениеті мен әдебиетінің тарихын зерттеудегі сол жылдардағы қиыншылықтар. Саяси мән беріп таптық тұрғыдан қараудың, асыра сілтеушіліктің әдебиет тарихын зертеуге тигізген кері әсері.

50-жылдардағы әдебиет тарихын зертеуге байланысты мәселелерінің көтерілуі. XVIII ғасыр әдебиетіне байланысты болған пікірталастар.

60-70-жылдарда аталған кезең әдебиетінің зерттелуі. Көпшілікке таныту, әдебиет үлгілерін жариялау, оқу орындарында оқытылу, оқу бағдарламасына енгізілу жайы. XVIII ғасырдың әдеби мұраларын, әдебиет өкілдері шығармаларын зерттеу, бағалаудағы Осы кездегі пікір қайшылықтардың ерекшеліктері. Жарияланған зерттеу еңбектер. Көркем шығармалардың жариялануы.

80-жылдардан бергі кезеңдердегі, қазіргі әдебиеттану ғылымында зерттелу ерекшелігі. Жаңа бағыт, ізденістер. Бұл салада елеулі еңбек етіп келе жатқан белгілі қазақ ғалымдарының ғылыми еңбектері, оқу құралдары, т.б.

XVIII ғасырда өмір сүрген жыраулар мен ақындар, би-шешендер мұраларының жариялану жайы. Жинақтар. Хрестоматиялық еңбектер. Аталған кезең әдебиетін тереңдей зертеудің қазіргі кезеңдегі қажеттілігі, міндеттері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.
8. Қожаберген Толыбайұлы. “Баба тіл”, “Елім-Ай”. Кітапта: Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
6. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
7. Жұмалиев Қ. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1967.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991.
4. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: “Ғылым”, 1982.
5. Жұмалиев Қ. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1967.
6. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
7. Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.
8. Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. – Алматы: “Ғылым”, 1974.
9. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 123-172-беттер.
10. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981.
11. Өмірәлиев Қ. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: “Ғылым”, 1976.
12. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
13. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 9-33-беттер.
14. Әбілқасымов Б. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің нұсқалары. – Алматы: “Ғылым”, 1988, 3-57-беттер.

- 15.Бердібай Р. Эпос мұраты. – Алматы: “Білім” , 1997, 133-169-беттер.
- 16.Төрешұлов Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазастан”, 1995.
- 17.Әбілов А. Қазақ фольклоры және дәстүр сабақтастығы. I, II бөлім. Қызылорда, 2007.
- 18.Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.
- 19.Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
- 20.Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
- 21.Смағұлов, Ж.Қ. XX ғасырдағы қазақ әдебиеттану ғылымы. – Алматы: 2010.
- 22.Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.
- 23.Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.

24-тақырып. ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІНІҢ XVIII ҒАСЫРДАҒЫ ДАМУ СИПАТЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Халықымыздың тарихындағы елеулі тарихи оқиғалардың елдің саяси-әлеуметтік өміріне, мәдениетіне, әдет-ғұрып, салт-дәстүріне, т.б. рухани дәстүрлері мен әдебиетінің дамуына әсері.

Халық ауыз әдебиетінің кейбір жанрлық түрлерінің (батырлық, тарихи жырлар, тарихи өлеңдер, шешендік сөз, мақал-мәтелдер) тақырыптық, идеялық-көркемдік жағынан дамуындағы ерекшеліктер. Заман талабына орай идеялық-көркемдік ізденістер. қоғам өмірі шындығының бейнеленуі.

Бастауын ежелгі дәуірлерден алып XV-XVII ғасырларда қалыптасу, даму процесінен өткен жыраулық дәстүрдің XVIII ғасырдағы даму сипаты. Осы кезеңдегі өмір сүрген белгілі қазақ жырауларының жыраулық дәстүрді дамытудағы орны. Шығармаларының тақырыптық, идеялық-көркемдік ерекшеліктері. Қоғамдық, саяси-әлеуметтік мәселелерге тікелей араласып, ықпал етуі. Шығармаларында даралық, жазба әдебиетіне тән сипат, белгілердің көріну ерекшелігі.

Толғау жанрының даму ерекшелігі, түрленуі. Би-шешендердің қоғамдық қызметі. Халық арасында олардың беделінің артуының себебі. Ол жөніндегі пікірлер. XVIII ғасырда өмір сүрген, қоғамдық істерге, ел басқару, тарихи, саяси-әлеуметтік мәселелерді шешуге елеулі ықпал еткен көрнекті би-шешендердің шешендік сөздері. Олардың мәні.

Ақындар поэзиясының XVIII ғасырдағы, қалыптасу кезеңіндегі ерекшелігі. Осы кезеңдегі Көтеш, Тәтіқара, Шал сияқты ақындар шығармашылығының өзіндік ерекшеліктері. Олардың шығармашылықтарының жыраулар поэзиясымен байланысы.

Қазақ әдебиетінде ақындық өнердің дамуындағы олардың алатын орны. Әдебиетіміздің ауызша түрлерінің дамуына негіз болған жағдайлар мен жоғарыдағы көрсетілген мәселелер тарихи негіздерге сүйеніле отырылып, студенттің өзіндік ой қорытындыларымен баяндалып берілуге тиіс.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
4. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. – Алматы, "Мектеп", 1989.

Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
2. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
3. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
4. Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.
5. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
6. Жұмаллиев Қ. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1967.
7. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. А., 1990.
8. Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. – Алматы: “Ғылым”, 1974.
9. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981.
10. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994.
11. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 9-33-беттер.
12. Тарақты А. Ауызша тарихнама. Кітапта: Қазақ. – Алматы: “Білім”, 1994, 31-47-беттер.
13. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 41-99-беттер.
14. Әбілқасымов Б. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің нұсқалары. – Алматы: “Ғылым”, 1988, 3-57-беттер.
15. Бердібай Р. Эпос мұраты. – Алматы: “Білім” , 1997, 104-125-беттер.
16. Төреқұлов Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 5-219-беттер.

25-тақырып. XVIII ҒАСЫРДАҒЫ ҚАЗАҚТЫҢ БИ-ШЕШЕНДЕРІНІҢ ӨМІРІ, ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Шешендік өнерге қай халық болса да ерте кезден-ақ назар аударып, өнер ретіндегі ерекшелігін, қоғамдық мәнін жоғары бағалап отырғандығы.

Ежелгі дәуір әдеби ескерткіштеріндегі шешендік сөз үлгілерін еске түсір.

Қазақтың белгілі би-шешендерінің өмірі мен шығармашылығының кеңес дәуіріне дейінгі кезеңде зерттелу жайы. Олар жөнінде 20-жылдардағы М.Әуезов, А.Байтұрсынов, С.Сейфуллиндердің зерттеу еңбектерінде сипатталатындығы.

Би-шешендердің өмірі мен қоғамдық қызметі, шығармашылығының кеңес дәуіріндегі зерттелу жайы.

Би-шешендердің қоғамдық қызметі мен шешендік сөз мұраларының кеңес дәуірінде терең зерттелмей, шешендік сөздерінің көркем сөз ретінде ғана бағаланып, әлеуметтік-қоғамдық мәні, мемлекеттік мәселелерді шешудегі би-шешендер қызметтерінің еленбей келуінің себептері.

Қазіргі кезде би-шешендер шығармашылығын зерттеу, жариялау, насихаттау, халыққа таныту мақсатында жүргізіліп жатқан іс-шаралар. Бұл бағытта еңбек етіп жүрген қазақ ғалымдары. Олардың еңбектері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Билер сөзі. Құрастырған Кәкішов Т. А., “Қазақ университеті”, 1992.

3. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.

4. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.

5. Қазақтың шешендік сөз өнері. Мұсақұлов Ә., Маханов Қ. Шымкент, “Дастан”, 1998.

6. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995.

7. Қазақтың би-шешендері. 1,2-кітап. – Алматы: “Жалын», 1993.

8. Үш пайғамбар. Құрастырған Аян Нысаналы. А., 1992.

9. Төле би. Зерттеу мақалалар мен толғаулар. Құрастырған М.Есламғалиұлы. – Алматы: Жазушы, 2000.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.

5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

7. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.

8. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.

9. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.

Қосымша әдебиеттер

1. Қаз дауысты Қазыбек би. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Алматы:

3. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.

4. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

5. Адамбаев Б. Қазақтың шешендік өнері. – Алматы: 1994.

6. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 188-191-беттер.

7. Төрекұлов Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 5-10-беттер.

8. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-314-беттер.

9. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 91-99-беттер.

10. Құрбанғали Халид. Тауарих Хамса. – Алматы: “Қазақстан», 50-55, 86-87-беттер, 1992.

11. Кәкішов Т. “Түгел сөздің түбі бір”. Кітапта: Билер сөзі. А., “Қазақ университеті”, 1992, 3-6-беттер.

12. Төле би. А., “Мұраттас”, 1991.

13. Садырбаев С. Фольклор және эстетика, – Алматы: «Жазушы», 1976, 90-126-беттер. Бөкейханов Ә. Таңдамалы. А., “Қазақ энциклопедиясы”, 1995.

14. Созақбаев С. Тәуке хан. Жеті жарғы. А., “Санат”, 1994.

15. Бөлітрік Әлменұлы. Шешендік сөздер. – Алматы: “Ғылым”, 1993.

16. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

17. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

18. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

26-тақырып. ҚАЗАҚ БИЛЕРІНІҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ, ШЕШЕНДІК ӨНЕРІНІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Би, шешен, шешендік сөздер деген ұғымдардың білдіретін мағынасы, мәні.

Шешендік өнерге қай халық болса да ерте кезден-ақ назар аударып, өнер ретіндегі ерекшелігін, қоғамдық мәнін жоғары бағалап отырғандығы.

Қазақтың шешендік сөз үлгілерінің ежелгі дәуірлерден бастау алатындығы. Би-шешендердің қоғамдағы орны, қызметі.

Би-шешендердің қоғамдық қызметі мен шешендік сөз мұраларының кеңес дәуірінде терең зерттелмей келуінің себептері.

Қазіргі кездегі зерттелу, жариялану жайы.

Майқы, Аяз билерден Жиренше шешенге, одан Төле, Қазыбек, Әйтеке билерге дейінгі би-шешендер туралы деректер.

Қазақ хандығының XVIII ғасырдағы тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайларында белгілі қазақ би-шешендерінің атқарған қызметі. Ел ішіндегі істерді, халықтың ынтымақ-бірлігін сақтау, басқару, сыртқы елдермен саяси жағдайларды шешу мәселелеріндегі би-шешендердің орны. Осы кезеңдегі билердің шешендік сөздерінің бізге жету жолы.

Шешендік сөздердің идеялық-көркемдік ерекшелігі (поэтикасы). Оларда халықтың дүниетанымы мен ой-мұраттары, рухани келбеті, тұрмыс-салт дәстүрлерінің, тарих, саяси-әлеуметтік жағдайлардың бейнеленетіндігі.

Көркемдік ерекшелігі, құрылысы, тілінің халықтық сипаты, бейнелілігі.

Би-шешендер мен олардың шешендік сөздерінің халқымыздың тарихы мен мәдениетінде, әдебиетінде алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Билер сөзі. Құрастырған Кәкішов Т. А., “Қазақ университеті”, 1992.

3. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.

4. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.

5. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995.

6. Қазақтың би-шешендері. 1,2-кітап. – Алматы: “Жалын», 1993.

7. Үш пайғамбар. Құрастырған Аян Нысаналы. А., 1992.

8. Төле би. Зерттеу мақалалар мен толғаулар. Құрастырған М.есламғалиұлы. А., жазушы, 2000.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
7. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.
8. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
9. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Адамбаев Б. Қазақтың шешендік өнері. – Алматы: 1994.
4. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 188-191-беттер.
5. Төрекұлов Н. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 5-10-беттер.
6. Нығмет Мыңжан. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-314-беттер.
7. Сүйіншәлиев Х. Ақындар поэзиясы. А., 1982, 3-15-беттер.
8. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 91-99-беттер.
9. Құрбанғали Халид. Тауарих Хамса. – Алматы: “Қазақстан», 50-55, 86-87-беттер, 1992.
10. Кәкішов Т. “Түгел сөздің түбі бір”. Кітапта: Билер сөзі. А., “Қазақ университеті”, 1992, 3-6-беттер.
11. Төле би. А., “Мұраттас”, 1991.

12. Жеті жарғы. Редакциясын басқарған Байтасов Т. Шымкент, “Жібек жолы”, 1993.

13. Садырбаев С. Фольклор және эстетика, – Алматы: «Жазушы», 1976, 90-126-беттер. Бөкейханов Ә. Таңдамалы. А., “Қазақ энциклопедиясы”, 1995.

14. Созақбаев С. Тәуке хан. Жеті жарғы. А., “Санат”, 1994.

15. Бөлтірік Әлменұлы. Шешендік сөздер. – Алматы: “Ғылым”, 1993.

16. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

17. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

18. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

19. Қаз дауысты Қазыбек би. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.

27-тақырып. ТӨЛЕ БИДІҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ, ШЕШЕНДІК СӨЗДЕРІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Төле бидің өміріне байланысты деректер. Қазақтың төбе биі болып, қазақ тарихындағы ауыр кезеңдерде жоңғарлармен, қоқандықтармен, Ресей патшалығымен қарым-қатынастарды, ел ішінің бірлігін, тәуелсіздігін сақтау мәселелеріндегі атқарған істері жөніндегі деректер, мәліметтер.

Оның өміріне қатысты деректер мен шешендік сөздерінің халық ауыз әдебиеті, аңыз-әңгімелері арқылы жетудегі ерекшелігі. Аңыздардағы бейнесінің ерекшелігі.

Бізге жеткен шешендік сөздері. Олардағы айтылатын мәселелер. Танымдық, тәрбиелік мәні.

Төле бидің толғаулары. Олардың жыраулар поэзиясымен үндестігі. Тұспал, мақал-мәтелге айналып кеткен өсиет, нақыл сөздерінің идеялық-көркемдік ерекшелігі. Төле бидің тарихымызда, әдебиетімізде алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Қазақтың би-шешендері. 1,2-кітап, – Алматы: “Жалын», 1999.

3. Төле би. Құрастырған Дәуітов С. – Алматы: “Мұраттас”, 1991.
4. Төле бидің тарихы. Байболов Қ. – Алматы: 1992.
5. Билер сөзі. Құрастырған Кәкішов Т. – Алматы: “Қазақ университеті”, 1992.
6. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.
7. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
8. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995.
9. Үш пайғамбар. Құрастырған Аян Нысаналы. А., 1992.
- 10.Төле би. Зерттеу мақалалар мен толғаулар. Құрастырған М.Есламғалиұлы. – Алматы: Жазушы, 2000.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
4. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
5. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.
6. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
7. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.
8. Мұсақұлов Ә., Маханов Қ. Қазақтың шешендік сөз өнері. Шымкент, “Дастан”, 1998.
9. Бектаев Қ., Қалдыбаев М. Ұлы бабаларды ұмытпайық. - Шымкент, “Шежіренаме”, 1993.
- 10.Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Бораһ Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
5. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
6. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

7. Адамбаев Б. Қазақтың шешендік өнері. А., 1994.
8. Адамбаев Б. Алтын сандық. – Алматы: 1989, 73-79-беттер.
9. Байболов Қ. Төле бидің тарихы. – Алматы: 1992.
10. Бөкейханов Ә. Таңдамалы. – Алматы: “Қазақ энциклопедиясы”, 1995.
11. Ел аузынан. Құрастырған, Адамбаев Б., Жарқынбеков Т. – Алматы: «Жазушы», 28-38-беттер.
12. Жеті жарғы. Ред. Байтасов Т. Шымкент, “Жібек жолы”,
13. Кәкішов Т. Түгел сөздің түбі бір. Кітапта: Билер сөзі. – Алматы: “Қазақ университеті”, 1992, 3-6-беттер.
14. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 91-99-беттер.
15. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-314-беттер.
16. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. – Алматы: «Жазушы», 1985.
17. Созақбаев С. Тәуке хан. Жеті жарғы. – Алматы: “Санат”, 1994.
18. Төле би. А., “Мұраттас”, 1991.
19. Мамырұлы К. Қазақ тарихы. – Алматы: “Ғылым”, 1995 63-123-беттер.

28-тақырып. ТӨЛЕ БИ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ЕЛ БІРЛІГІ ИДЕЯСЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Төле бидің өміріне жалпы сипаттама берілген соң, оның елдің ынтымақ, бірлігін нығайту мақсатындағы ішкі, сыртқы мәселелердегі қоғамдық іс-әрекеттерінен мәліметтер келтірілсін.

Бізге жеткен шешендік сөздері мен толғау, өсиет-нақыл сөздерінен бірлік идеясының көрінуі.

Көрші халықтармен тату, ынтымақ бейбіт қарым-қатынаста тұру бағытында Төле айтыпты дейтін сөздер (Қазыбекке айтқаны).

Ел ішінің тыныштығын сақтауға, бірлік-ынтымағын нығайтуға байланысты айтылған ойларына нақты мысалдар келтірілсін.

Төле бидің қоғам қайраткері ретінде тарихымызда, оның шешендік өсиет, нақыл сөздері мен толғауларының әдебиетіміздің тарихында алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Қазақтың би-шешендері. 1,2-кітап, – Алматы: “Жалын», 1999.
3. Төле би. Құрастырған Дәуітов С. А., “Мұраттас”, 1991.
4. Төле бидің тарихы. Байболов Қ. А., 1992.
5. Билер сөзі. Құрастырған Кәкішов Т. А., “Қазақ университеті”, 1992.
6. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.
7. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
8. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995.
9. Үш пайғамбар. Құрастырған Аян Нысаналы. А., 1992.
10. Төле би. Зерттеу мақалалар мен толғаулар. Құрастырған М.Есламғалиұлы. А., Жазушы, 2000.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
4. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
5. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.
6. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
7. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.
8. Мұсақұлов Ә., Маханов Қ. Қазақтың шешендік сөз өнері. Шымкент, “Дастан”, 1998.
9. Бектаев Қ., Қалдыбаев М. Ұлы бабаларды ұмытпайық. - Шымкент, “Шежіренаме”, 1993.
10. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
5. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
6. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

7. Адамбаев Б. Қазақтың шешендік өнері. А., 1994.
8. Адамбаев Б. Алтын сандық. 1989, 73-79-беттер.
9. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 188-191-беттер.
10. Байболов Қ. Төле бидің тарихы. А., 1992.
11. Бөкейханов Ә. Таңдамалы. А., “Қазақ энциклопедиясы”, 1995.
12. Ел аузынан. Құрастырған, Адамбаев Б., Жарқынбеков Т. – Алматы: «Жазушы», 28-38-беттер.
13. Жеті жарғы. Ред. Байтасов Т. Шымкент, “Жібек жолы”,
14. Кәкішов Т. Түгел сөздің түбі бір. Кітапта: Билер сөзі. А., “Қазақ университеті”, 1992, 3-6-беттер.
15. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 91-99-беттер.
16. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-314-беттер.
17. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр, аңыздар. – Алматы: «Жазушы», 1985.
18. Созақбаев С. Тәуке хан. Жеті жарғы. – Алматы: “Санат”, 1994.
19. Төле би. А., “Мұраттас”, 1991.
20. Мамырұлы К. Қазақ тарихы. – Алматы: “Ғылым”, 1995 63-123-беттер.

29-тақырып. ҚАЗЫБЕК БИДІҢ ШЕШЕНДІК СӨЗДЕРІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Қаз дауысты Қазыбек бидің өмірі, шыққан тегі жөніндегі мәліметтер. Қазақтың беделді биі болғандығы, өз заманындағы тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайларды, ел ішінің бірлік, ынтымағын сақтау, жоңғарлармен саяси қарым-қатынастарды реттеудегі атқарған батыл да тапқыр істері жөніндегі деректер.

Өмірі мен қоғамдық қызметі жөнінде деректердің халық ауыз әдебиеті арқылы жетуі. Олардың ерекшеліктері.

Қазыбек бидің бізге жеткен шешендік сөздері. Олардың идеялық-көркемдік ерекшеліктері.

Толғаулары. Олардың жыраулар поэзиясымен ұқсас, үндес болып келуінің себептері.

Шешендік, өсиет, нақыл сөздері. Бізге жету жолы, олардың тағылымдық, тәрбиелік мәні.

Көркемдік ерекшелігі. Халықтық сипаты. өмірі мен шығармашылығының зерттелу ерекшелігі.

Қазыбек бидің тарихымыз бен әдебиетімізде алатын орны.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Қазақтың би-шешендері. 1, 2-кітап, – Алматы: “Жалын», 1999.
3. Билер сөзі. Құрастырған Кәкішов Т. А., “Қазақ университеті”, 1992.
4. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.
5. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
6. Қазақтың 100 би-шешені. – Алматы: “Қазақстан», 1995.
7. Үш пайғамбар. Құрастырған Аян Нысаналы. А., 1992.
8. Төле би. Зерттеу мақалалар мен толғаулар. Құрастырған М.Есламғалиұлы. А., Жазушы, 2000.

Негізгі әдебиеттер

1. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Қаз дауысты Қазыбек би. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
5. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
6. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.
7. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
8. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.
9. Мұсақұлов Ә., Маханов Қ. Қазақтың шешендік сөз өнері. Шымкент, “Дастан”, 1998.
10. Бектаев Қ., Қалдыбаев М. Ұлы бабаларды ұмытпайық. - Шымкент, “Шежіренаме”, 1993.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
6. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-314-беттер.
7. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр аңыздар. – Алматы: «Жазушы», 1985.
8. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 188-191-беттер.
9. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 84-99-беттер.
10. Жеті жарғы. Ред. Байтасов Т. Ш., “Жібек жолы”, 1993.
11. Созақбаев С. Тәуке хан. Жеті жарғы. – Алматы: “Санат”, 1994.
12. Қаз дауысты Қазыбекті қызы Қамқаның жоқтауы. Кітапта: - Байтұрсынұлы. Жоқтау. А., 1993, 10-13-беттер.
13. Мамырұлы К. Қазақ тарихы. – Алматы: “Ғылым”, 1995, 63-123-беттер.

30-тақырып. ӘЙТЕКЕ БИДІҢ ӨМІРІ, ШЕШЕНДІК СӨЗДЕРІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Әйтеке (Айтық) Бәйбекұлының өмірі, шыққан тегі, өскен ортасы жөніндегі деректер.

Өз заманының әйгілі би-шешені, ақылгөйі болған тұлғаның өмірі мен оның әдеби мұрасының біздің заманымызға жету жолы. Оның тұлғасын, шығармашылығын танып-білуімізге кері әсерін тигізген кеңес өкіметі саясатының ұстанған бағыты.

Қазіргі кездегі оның қолда бар шешендік сөз үлгілерінің ерекшелігі.

Әйтеке бидің өз заманының беделді адамы болғандығы жөніндегі деректердің халық ауыз әдебиеті, аңыздар түрінде жетуі. Ел іші дауларын шешуіне байланысты айтқан шешендік сөздері. Олардың мәні.

Хандар мен атақты билердің онымен көп жағдайда санасып, ақылдасып отырғандығы. Төле, Қазыбек билермен Әйтеке би атының бірге аталып отыруының себебі. «Жеті жарғыны» жасауға қосқан үлесі.

Шешендік сөздерінің нақыл, тұспал, ақыл айту түрінде болып келетіндігі. Осы айтылған мәселелерге студент талдау жасағанда шешеннің өз сөздері мен айтылған, жазылған деректерден мысалдар келтіре отырып, өз сөздерімен баяндап берулері керек.

Әйтеке бидің өмірі мен шығармашылығының әлі де зерттеуді қажет ететіндігі, қазақ әдебиет тарихындағы өзіндік орны бар қайраткер, сөз шебері екендігі көрсетілуі қажет.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Қазақтың би-шешендері. 1,2-кітап, – Алматы: “Жалын», 1999.
3. Билер сөзі. Құрастырған Кәкішов Т. – Алматы: “Қазақ университеті”, 1992.
4. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.
5. Қазақтың шешендік сөздері. – Алматы: 2012.
6. Үш пайғамбар. Құрастырған Аян Нысаналы. – Алматы: 1992.
7. Қазақтың 100 би-шешені. Құрастырған төреқұлов Н. – Алматы: “Қазақстан», 1995.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы Оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
3. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
4. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
5. Негімов С. Шешендік өнер. – Алматы: «Ана тілі», 1997.
6. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
7. Адамбаев Б. Қазақ шешендері. – Алматы: 2008.
8. Бектаев Қ., Қалдыбаев М. Ұлы бабаларды ұмытпайық. - Шымкент, “Шежіренаме”, 1993.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
4. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
5. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
6. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 263-314-беттер.
7. Марғұлан Ә. Ежелгі жыр аңыздар. – Алматы: «Жазушы», 1985.

8. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 188-191-беттер.

9. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 84-99-беттер.

10. Жеті жарғы. Ред. Байтасов Т. Ш., “Жібек жолы”, 1993.

11. Созақбаев С. Тәуке хан. Жеті жарғы. – Алматы: “Санат”, 1994.

12. Қаз дауысты Қазыбекті қызы Қамқаның жоқтауы. Кітапта: - Байтұрсынұлы. Жоқтау. А., 1993, 10-13-беттер.

13. Мамырұлы К. Қазақ тарихы. – Алматы: “Ғылым”, 1995, 63-123-беттер.

14. Ел аузынан. Құрастырған, Адамбаев Б., Жарқынбеков Т. – Алматы: «Жазушы», 1989, 48-50-беттер.

31-тақырып. XVIII ҒАСЫРДАҒЫ ЖЫРАУЛАР ПОЭЗИЯСЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ, СИПАТЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Студент жырау, жыраулық дәстүр деген ұғымдардың мән-мағынасын түсініп алғаны жөн. Жыраулардың қоғам қайраткерлері ретінде тарихи, қоғамдық қызметіне, өзіндік тұлға екендігіне назар аударылсын, яғни жыраудың жыршы, ақындардан ерекшеленетін белгілері, қоғам қайраткері ретіндегі ерекшелігі, жеке басына тән батырлық, күрескерлік, бұқарашылдық қасиеттері.

Жыраулық дәстүрдің бастау көздері. Ол дәстүрдің Қазақ хандығының XV-XVIII ғасырларындағы дамуына әсер еткен жағдайлар.

Жыраулар шығармашылығына тән ортақ белгілерге, олардың шығармаларының тақырыптары мен айтылатын негізгі мәселелеріне, негізгі жанрына, көркемдік ерекшеліктеріне назар аударылсын.

XVIII ғасырдағы жыраулар поэзиясының алдыңғы дәуірдегі әдебиетіміздің заңды жалғасы екендігі.

Қазақ халқының XVIII ғасырдағы тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайындағы мәселелерге Бұқар, Ақтамберді, Үмбетей, Қожаберген сияқты жыраулардың белсене араласуы. Олардың халықтық мәселелерді шешудегі орны.

Жоңғар басқыншылығына қарсы азаттық күресін ұйымдастырудағы, елді бірлікке шақырудағы шығармаларының мәні.

Жыраулық дәстүрді тақырыптық, идеялық жағынан дамытудағы ерекшелігі. Халықтық, әлеуметтік жалпы адамзаттық, қоғамдық мәселелердің көтерілуі. Осы кездегі жыраулар поэзиясындағы дәуір келбеті, заман шындығының көрінісі.

Толғау жанрын дамытудағы өзіндік ерекшеліктері. Әдебиетке әкелген жаңалықтары. Идеялық-көркемдік ерекшеліктері. Жазба әдебиетіне тән белгілерінің көріне бастауы.

Қазақ әдебиетінің дамуында XVIII ғасырдағы жыраулар поэзиясының алатын орны жөнінде Айтқан қазақ ғалымдарының пікірлері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
5. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
6. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Борап Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
5. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
7. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

4. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
5. Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.
6. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 82-122-беттер.
7. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп”, 1981, 3-30-беттер.
8. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
9. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.
10. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 3-99-беттер.
11. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Жауапты ред. Ы.Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976.
12. Смағұлов, Ж.Қ. XX ғасырдағы қазақ әдебиеттану ғылымы. – Алматы: 2010.
13. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.

32-тақырып. ҚОЖАБЕРГЕН ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ, ӘДЕБИ МҰРАСЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Қожаберген жыраудың көп жылдар бойы қазақ әдебиеті тарихынан өз орнын ала алмай келуінің себептері. Оның өмірі мен шығармашылығына байланысты деректер. Жоңғар шапқыншылығы кезінде қолбасшылық, т.б. қоғам қайраткері ретінде атқарған істері.

Жырау шығармаларының бізге жету жолының ерекшелігі. Қазіргі кездегі белгілі болған шығармаларының көлемі. Өмірі мен шығармаларының зерттелуі, жариялануы, көпшілікке таныту мақсатындағы істердің барысы, оқу орындарында оқытылу жайы.

Қожаберген жыраудың дастандары. “Елім-Ай”, “Ата тек”, “Жеті жарғы”, “Баба тіл” дастандарының идеялық мазмұны. Ондағы халық өмірінің көрінісі.

Жыраудың “Елім-ай” дастанының тууына себеп болған сол кездегі тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайлар. Бұл дастандағы “Ақтабан шұбырынды, Алқакөл сұлама” қасіреті шындығының бейнеленуі. Шығармада халқымыздың сол кездегі ішкі-сыртқы саяси жағдайларынан қазақтың әйгілі хандары мен билері, батырларының өмірінен көптеген деректер беретіндігі.

Қожабергеннің өлеңдері. Күйлері. Жырау мұраларының танымдық, тәрбиелік мәні. Оның шығармашылығын әлі де терең зерттеп, танудың қажеттілігі.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
5. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
6. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
5. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
7. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
4. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

5. Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.
6. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 82-122-беттер.
7. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981, 3-30-беттер.
8. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
9. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.
10. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 3-99-беттер.
11. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Жауапты ред. Ы. Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976.
12. Смағұлов, Ж.Қ. XX ғасырдағы қазақ әдебиеттану ғылымы. – Алматы: 2010.
13. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.

33-тақырып. ҚОЖАБЕРГЕН ЖЫРАУДЫҢ “ЕЛІМ-АЙ” ДАСТАНЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ, ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Қожаберген жыраудың өмірі мен шығармашылығы, әдеби мұрасы, жырау шығармашылығының өзіне тән ерекшеліктері, зерттелуі, халыққа танылуы, оқу орындарында оқытылуы, шығармаларының жариялануы жөнінде қысқаша мәліметтер берілгеннен кейін, студент негізгі тақырыбына талдау жасауы керек.

Жыраудың дастандары. Олардың ішінде “Елім-ай” дастанының орны. Дастанның туған, хатқа түскен кезеңі. Дастанның туынына себеп болған тарихи, саяси-әлеуметтік жағдай. “Елім-ай” жырының халық есінде сан ғасырлар бойы сақталуының себебі.

Дастанның жалпы көлемі жөніндегі пікірлер. Біздің заманымызға жету жолы, зерттелуі.

«Елім-ай» дастанында шығарманың тууына себеп болған жағдайлар мен жыраудың өз өміріне қатысты деректердің берілуі.

Дастанның тарихилығы. Сол кездегі халықтың басына түскен ауыр күндердің негізгі тарихи себептерінің, жоңғар шапқыншылығы зардаптарының, яғни «Ақтабан шұбырынды, алқа көл сұлама» шындығының бейнеленуі. Осы шығармада ел билеген басшылар мен би-шешендер туралы деректер. Олардың ауыр кезеңде ел қорғау, тәуелсіздікті сақтау мақсатындағы саяси іс-әрекеттерінің бейнеленуі. Көрші елдермен қарым-қатынастарды жақсарту, жоңғар

шыпқыншылығын тойтару барысындағы қазақ батырларының ерлік істерінің бейнеленуі.

Дастанда заман шындығын, ел басқарған басшылардың Ұстанған саясаттарының халық мүддесімен қаншалықты жақын екендіктерін көрсетуі, елдің ішкі-сыртқы саясатын, әлеуметтік жағдайларды сипаттауынан жырау танымының ауқымдылығы, әрбір қоғамдық саяси мәселелерді бағалауынан оның білгірлігі мен халықшылдық, батырлық, турашылдық, отаншылдық қасиеттерінің көрінетіндігі.

Шығарманың Құрылысы. Көркемдік ерекшелігі. Дастанның XVIII ғасырдағы тарихи, саяси әлеуметтік жағдайларды, заман шындығын танытудағы мәні, маңызы.

Қожаберген жыраудың жалпы шығармашылығының, «Елім-ай» дастанының қазақ әдебиеті тарихында алатын орны. Толық, жан-жақты зерттеуді қажет ететіндігі.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
5. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
6. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Борап Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
5. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
7. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
4. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.
5. Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.
6. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 82-122-беттер.
7. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981, 3-30-беттер.
8. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
9. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.
10. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 3-99-беттер.
11. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Жауапты ред. Ы.Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976.

Мәтін

1. Қожаберген Толыбайұлы. “Баба тіл”, “Елім-Ай”. Кітапта: Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995.
2. Қожаберген Толыбайұлы. “Елім-Ай”. Кітапта: Әбутәлиев Н. Сегіз сері. – Алматы: “Жалын», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Әбутәлиев Н. Ордабасы Қожаберген. – Алматы: Жеті жарғы 1995.
2. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
3. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
4. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Әбілқасымов Б. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: “Ғылым”, 1988, 3-57-беттер.

2. Әбутәлиев Н. Қожаберген жырау. Кітапта: “Сегіз сері”. – Алматы: “Жалын», 1991.

3. Әбутәлиев Н. Қожаберген жырау. “жұлдыз”, N 3, 1984.

4. Әбутәлиев Н. “Елім-айдың” авторы кім? “алматы ақшамы”. 27 қыркүйек, 1988.

5. Дүйсенбаев Ы. Қаратаудың басынан көш келеді жыры хақында. Кітапта, Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. А., “Ғылымы”, 1976, 6-19-беттер.

6. Жармұхаммедұлы М. “Елім-ай” жыр дастаны. “Қазақ әдебиеті”, 1981, 15 май.

7. Қазыбек би Тауасарұлы. Түп-түқияннан өзіме дейін. – Алматы: “Жалын», 1993, 215-бет.

8. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 18-28, 58-99-беттер.

9. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995.

10. Мамырұлы К. Қазақ тарихы. – Алматы: “Ғылым”, 1995.

11. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.

12. Смағұлов, Ж.Қ. XX ғасырдағы қазақ әдебиеттану ғылымы. – Алматы: 2010.

13. Бабалар сөзі. Т. 27, 28. Тарихи жырлар. – Астана: 2006.

34-тақырып. АҚТАМБЕРДІ ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Ақтамберді жыраудың тегі, туып-өскен ортасы, тұрмыс жағдайы, жырау, сөз шебері ретінде қалыптасуы жөніндегі деректер.

Жырау өмір сүрген кезеңдегі қазақ елінің тарихы, саяси-әлеуметтік жағдайы.

Ақтамбердінің балуандық, батырлық, қандай қиыншылық жағдай болса да ел, халық мүддесін жоғары қоятын қасиеттерінің шығармаларындағы көрінісі.

Өз Тәуке хан өлгеннен кейін халық бірлігі ісіне арласуына негіз болған жағдайлар.

Жырау поэзиясының тақырып, мазмұны жағынан да бай екендігі. Оның өзінен бұрынғы жыраулар дәстүрін (Доспамбет, Шалкиіз т.б.) жалғастырудағы ерекшелігі.

Ақтамберді жырларында көшпелі қазақтардың ой-арман, мақсат-мүддесінің, тұрмыс, өмір жайлы түсініктерінің бейнеленуі. Халқымыздың өзіндік мінез-құлық ерекшеліктері мен болмысқа деген көзқарастарының жыраудың “Күмбір-күмбір кісінетіп, күренді мінер күн қайда” сияқты толғауларынан көрінетіндігі.

Жырау толғауларының көне қазақ поэзиясы үлгісіндегі нақыл, афористік толғаныстар түрінде келетіндігі. Поэзиясының қуат-күші.

Ақтамберді шығармаларының жалпы көлемі, біздің дәуірімізге жету жолы. Зерттелуі.

Қазақ әдебиеті тарихында, XVIII ғасыр әдебиетінде алатын орны. Танымдық, тәрбиелік мәні.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. – Алматы: 1989. 3-57-беттер.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борааш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: “Санат”, 1983, 38-39-беттер.
5. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995.
6. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
7. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
8. Сыдықов Қ. Ақын жыраулар. – Алматы: “Ғылым”, 1974.
9. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 123-167-беттер.
10. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981.
11. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. Қазақпарат, 1999.
12. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 3-99-беттер.
13. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 29-33-беттер.
14. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
15. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
16. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

35-тақырып. АҚТАМБЕРДІ ЖЫРАУ ТӨЛҒАУЛАРЫНЫҢ ТАНЫМДЫҚ, ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Ақтамберді жыраудың өмірі, өскен ортасы, жеке басының қасиеттері, көркем сөз шебері ретінде қалыптасуы жөнінде мәліметтер берілсін.

Жырау шығармаларына талдау жасардың алдында студент толғау жанрының өзіндік ерекшеліктерін қажетті әдебиеттерден оқып, түсініп алғаны жөн.

Ақтамберді поэзиясының тақырыбы мен мазмұны. Жырау толғауларынан халқымыздың болмысқа, өмірге өзіндік Ұлттық көзқарастарының мол көрініс табатындығы. Бұл ерекшеліктер жыраудың “Күмбір-күмбір кісінетіп” деп басталатын, т.б. сол сияқты толғаулары арқылы талдансын.

Жырау шығармаларында ерлік, батырлық, халықты елдікке, бірлікке, азаттық үшін күреске шақыру сарындарының сол кездегі тарихи оқиғалармен байланыстылығы. Оның поэзиясындағы өр рух. Жыраудың өз бейнесінің көрінісі. Шығармаларындағы гуманистік, адамгершілік идеялар. “Жақыннан көрдім талқы көп”, “Уа, қарт Бөгембай”, “Көк көгершін, көгершін”, “Балаларыма өсиет” сияқты толғауларының идеялық, тәрбиелік мәні.

Жырау поэзиясының дидактикалық толғау, өсиет, нақыл, афористік үлгіде келетіндігі.

Бейнелеу тәсілдері, тілінің ерекшелігі.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борааш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: “Санат”, 1983, 38-39-беттер.
5. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995.
6. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
7. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
8. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981.
9. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. Қазақпарат, 1999.
10. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 3-99-беттер.
11. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 29-33-беттер.
12. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
13. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
14. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

36-тақырып. БҰҚАР ЖЫРАУ ШЫҒАРМАЛАРЫНДАҒЫ ЕЛ БІРЛІГІ ИДЕЯСЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Бұқар жыраудың өмірі туралы қысқаша мәліметтер берілгеннен кейін, ол өмір сүрген кезеңдегі қазақ халқының тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайларына тоқталып кету керек.

Жырау шығармаларындағы бірлік идеясына негіз болған нәрсе - сол кездегі қазақ хандығының ішкі жағдайы мен көршілес мемлекеттермен ара-қатынасының күрделі болғандығы екендігі. Бұқардың өз заманының көкейтесті, бүкілхалықтық мәселелерді көтеріп отыратындығы. “Ай, заман-ай, заман-ай” сияқты толғауларында заман шындығының, тарихи жағдайдың кең бейнелетіндігі. Мемлекетті, қазақ хандығын нығайту мақсатындағы жыраудың ой-толғамдары.

Абылайға арнаған жырларының идеялық ерекшелігі. Қазақтың Жасыбай, Бөгембай, Олжабай, т.б. сол сияқты батырларын жырға қосуының мәні мен ерекшелігі.

Хан мен халықты, батырларды бірлікке шақырудағы жыраудың өзіндік ойлары, ізденіс тәсілдері.

Бұл салада Бұқар шығармаларынан өзінен бұрынғы жыраулар мен халықтық әдебиет әсерінің байқалатындығы, сонымен бірге жыраудың өзіне тән өзгешеліктерінің көрінетіндігі. Келер заман туралы ойларының көрінісі. Оған негіз болған жағдай.

Бұқар жыраудың қазақ хандығын нығайтудағы және әдебиетті дамытуда үлкен орны бар тұлға екендігі.

Мәтін

1. Бұқар жырау Қалқаманұлы. Шығармалары. – Алматы: 1992.
2. Бұқар жырау. Кітапта: Абылай хан. – Алматы: «Жазушы», 1993.
3. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
5. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
6. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
9. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Бұқар жырау. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
7. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
8. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 192-227-беттер.
2. Әбутәлиев Н. Ордабасы қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995, 13-16, 18-23-беттер.
3. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
5. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: “Санат”, 1994, 40-45-беттер.
6. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Ред. Ы.Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976, 20-57-беттер.
7. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 123-173-беттер.
8. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.
9. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
10. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 41-71-беттер.
11. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 29-33-беттер.
12. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
13. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
14. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

37-тақырып. БҰҚАР ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

XVIII ғасырдағы көрнекті саяси қайраткер, жыраулар поэзиясының аса ірі тұлғасы – Бұқар жыраудың туып өскен ортасы, қоғамдық істері, шығармашылығы туралы деректердің бізге жету жолы.

Жырау жөніндегі Ш.Уәлиханов жазбаларындағы, Құрбанғали Халидовтың “Тауарих хамса” еңбегіндегі мәліметтердің ерекшелігі, мәні. Мәшһүр Жүсіп Көпеев жазбаларының Бұқар жыраудың өмірі мен шығармашылығын тануда алатын орны.

Кеңес дәуірінде халқымыздың тарихына, мәдениеті, әдебиетіне таптық тұрғыдан қарап саяси мән беруінің Бұқар шығармашылығын, жырау тұлғасының қырларын тани алмауымызға, шығармаларының толық жарияланбауына тигізген әсері.

С.Сейфуллин, М.Әуезов, С.Мұқанов, Х.Сүйіншәлиев, Е.Ысмайылов, М.Мағауин, т.б. зерттеулеріндегі Бұқар жыраудың өміріне қатысты деректер. Олардың жырау мұраларының танымдық мәні, идеялық-көркемдік ерекшеліктері жөніндегі ой-пікірлерінің ерекшеліктері, мәні.

Шығармаларының мәтін тану (текстологиялық) мәселесі. Қазіргі кезде жырау мұраларын толықтырып жариялау, кейінгі табылған нұсқалары мен жарияланбаған туындылары негізінде бұрынғы (жарық көрген) шығармаларын салыстыра отырып зерттеудің қажеттілігі. Бұл бағытта жүргізіліп жатқан жаңа ізденістер. Олардың ерекшелігі.

Мәтін

1. Бұқар жырау Қалқаманұлы. Шығармалары. – Алматы: 1992.
2. Бұқар жырау. Кітапта: Абылай хан. – Алматы: «Жазушы», 1993.
3. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
5. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
6. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

9. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Бұқар жырау. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
7. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
8. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 192-227-беттер.
2. Әбутәлиев Н. Ордабасы қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995, 13-16, 18-23-беттер.
3. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
5. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: “Санат”, 1994, 40-45-беттер.
6. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Ред. Ы.Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976, 20-57-беттер.
7. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 123-173-беттер.
8. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.
9. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
10. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 41-71-беттер.

11. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 29-33-беттер.

12. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

13. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу Құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

14. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: Құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

38-тақырып. БҰҚАР ЖЫРАУДЫҢ АБЫЛАЙҒА АРНАҒАН ЖЫР-ТОЛҒАУЛАРЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Студент бақылау жұмысын жазу барысында Бұқар жыраудың өмірі, қоғамдық қызметі, жалпы шығармашылық мұрасы, шығармаларының зерттелуі, жариялануы жөнінде жұмысының кіріспе бөлімінде қысқаша мәліметтер берсе жеткілікті.

Қазақ хандығының Тәуке хан өлгеннен кейінгі тарихи, саяси-әлеуметтік ахуалы. Бұқар жыраудың Абылай ханның маңында болуына әсер еткен жағдайлар. Жыраудың Абылайға арнаған жырларының оның шығармаларында үлкен орын алуының себебі. Ол тақырыптағы арнау, толғауларда жыраудың өз бейнесі мен Абылай тұлғасының көрінетіндігі.

Бұқардың ханды кейде қошеметтей, мадақтай отырып, оның кемшіліктерін сынайтындығы. Қажетті жерлерінде мінін айтудан тайсалмай, өз ойларын батыл айтуының негіздері. Осы айтылған жайттарға жыраудың “Ей, Абылай, Абылай”, “Ханға жауап айтпасам”, “Күпшек санды күреңді”, “Ал тілімді алмасаң”, “Бөгембай өлімін естіртуі” сияқты жыр, толғауларының негізінде талдау жасалынсын.

Арнау, толғауларының негізгі идеясының жыраудың Абылай саясатын жақтауынан, хандықты нығайту негізінде ел бірлігін, тәуелсіздігін сақтау мақсатынан шығатындығы.

Абылайға арналған Бұқар жыр-толғауларының идеялық-көркемдік ерекшеліктері. Олардың жырау шығармашылығында, қазақ әдебиеті тарихында алатын орны жөнінде Айтқан қазақ ғалымдарының пікірлері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырған М. Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
3. Алдаспан. Құрастырған М.Мағауин. – Алматы: «Жазушы», 1971.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. – Алматы: «Жазушы», 1984, 1989.
5. Ай, заман-ай, заман-ай. А., 1991.
6. Ақ берен. Құрастырған Қ.Сыдықов. – Алматы: «Жазушы», 1982.
7. Бұқар жырау. Ай, Абылай, Абылай. – Алматы: “Жалын», 1993.
8. Бұқар жырау ҚалқаманҰлы. Шығармалары. А., 1992.
9. Бұқар жырау. Кітапта: Абылай хан. – Алматы: «Жазушы», 1993.

Негізгі әдебиеттер.

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
3. Бұқар жырау. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. – Алматы: «Ана тілі», 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: “Санат”, 1997.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1989.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
- 2012.
3. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: 1991, 192-227-беттер.
4. Әбутәлиев Н. Ордабасы қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995, 13-16, 18-23-беттер.
5. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
6. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: 1990.
7. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: “Санат”, 1994, 40-45-беттер.
8. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Ред. Ы.Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976, 20-57-беттер.
9. Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. – Алматы: “Ғылым”, 1974.
- 10.Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі»,1993, 123-173-беттер.

11.Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.

12.Қазақстан тарихы. II кітап, А., “атамұра”, 1998.

13.Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 41-71-беттер.

14.Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 29-33-беттер.

39-тақырып. БҰҚАР ЖЫРАУ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА ЖАРАТЫЛЫС, ӨМІР, ЗАМАН ТУРАЛЫ ОЙЛАРЫНЫҢ БЕЙНЕЛЕНУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Бұқар жыраудың өмірі, оның қоғамдық қызметі туралы қысқаша мәлімет. Оның өз заманының беделді азаматы, көрнекті тұлға, би-шешен, ойшыл сөз зергері болғаны туралы деректер.

Өзіне дейінгі жыраулар сияқты Бұқарды да өз заманының күрделі мәселелерінен бастап жалпы тіршілік заңдары, адам ғұмырына арқау болған дүние, жаратылыс құбылыстары толғандырып отырғандығы. Ол мәселелердің “Ай не болар күннен соң”, “Айналасын жер тұтқан”, “Жал құйрығы қаба деп”, “Әлемді түгел көрсе де”, “Мырзалық қонаққа пайда, малға қас”, “Асқар таудың өлгені”, “Көк көгершін, көгершін”, “Ай, заман-ай, заман-ай” толғауларындағы көрінісі.

Заманының көкейтесті мәселесі болған отаршылдыққа қарсы ойларының “Шүршіт келем деген сөз бар-ды”, “Көкшетаудан салдырған”, “Ханға жауап айтпасам”, “Шашырап жатқан қандар көп”, т.б. Осы сияқты жыр толғауларында көрінетіндігі.

Жыраудың заман туралы ойларының жалпы өмірге деген көзқарасымен ұштасып жататындығы.

Бұқар шығармашылығының Асан қайғы сарынымен үндестігінің көрінуі.

Заманына кейде шошына қарауына негіз болған жағдайлар. Заманының зарлы күйін шертуінің ерекшелігі.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырған М. Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.

3. Алдаспан. Құрастырған М.Мағауин. – Алматы: «Жазушы», 1971.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. – Алматы: «Жазушы», 1984, 1989.
5. Ай, заман-ай, заман-ай. А., 1991.
6. Ақ берен. Құрастырған Қ.Сыдықов. – Алматы: 1982.
7. Бұқар жырау. Ай, Абылай, Абылай. – Алматы: “Жалын», 1993.
8. Бұқар жырау ҚалқаманҰлы. Шығармалары. А., 1992.
9. Бұқар жырау. Кітапта: Абылай хан. – Алматы: «Жазушы», 1993.

Негізгі әдебиеттер.

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
3. Бұқар жырау. Энциклопедия. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. – Алматы: «Ана тілі», 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: 1997.
6. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1989.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: 1991, 192-227-беттер.
5. Әбутәлиев Н. Ордабасы қожаберген. – Алматы: “Жеті жарғы”, 1995, 13-16, 18-23-беттер.
6. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
7. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
8. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиеті тарихы. – Алматы: “Санат”, 1994, 40-45-беттер.
9. Қазақ әдебиеті тарихының мәселелері. Ред. Ы.Дүйсенбаев. – Алматы: “Ғылым”, 1976, 20-57-беттер.
10. Сыдықов Қ. Ақын, жыраулар. – Алматы: “Ғылым”, 1974.
11. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 123-173-беттер.
12. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
13. Қазақстан тарихы. II кітап, А., “атамұра”, 1998.

14.Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 41-71-беттер.

15.Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 29-33-беттер.

40-тақырып. КӨТЕШ АҚЫННЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Көтеш ақынның өмірі, оның шыққан тегі, туып-өскен ортасы жөніндегі деректер. Ол өмір сүрген дәуірдегі қазақ халқының тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайы.

Көтештің ақындық өнерінің қалыптасу жолы. Біздің дәуірімізге жеткен әдеби мұрасының көлемі, жету жолы.

Студент Көтеш ақынның шығармаларына зерттеу, талдау жасар алдында ақын, жыршы, жырау ұғымдарының білдіретін мағынасы мен мәні жөнінде айтқан Е.Ысмайлов, Қ.Жұмалиев, М.Мағауин, Х.Сүйіншәлиев сияқты ғалымдардың пікір, еңбектерімен танысып алуға тиіс.

Көтеш ақын шығармашылығының өзіне тән ерекшелігі. Ақын шығармашылығында Абылай мен арғын руы арасындағы күн дауына байланысты айтқан өлеңінің алатын орны. Шығармалары тақырыптарының қоғам өмірінің әр түрлі құбылыстарын қамтитындығы. Арнауларының ерекшелігі.

Ақын өлеңдерінде өз бейнесінің көрінуі, өмірінің, тұрмыс-тіршілік жағдайларының бейнеленуі. Қартайған шағында шығарған өлеңдерінің ерекшелігі.

Көтештің айтыскер ақын болғандығы жөнінде деректер. Бізге жеткен айтыстары. Олардың ерекшелігі. Ақынның өліміне қатысты деректер.

Өмірі мен шығармашылығының зерттелуі. Шығармаларының жариялануы. Бұл мақсатта еңбек еткен қазақ ғалымдары. Олардың Көтеш шығармашылығының қазақ әдебиті тарихында, ақындық өнердің қалыптасып, дамуында алатын орны жөніндегі ой-пікірлері.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

3. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

4. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983, 310-350-беттер.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 55-102-беттер.
5. Жұмалиев Қ. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1967, 5-32-беттер.
6. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің қалыптасу кезеңдері. А., қазақстан, 1967, 136-139-беттер.
7. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
8. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 263-301, 355, 360-361-беттер.
9. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.

10. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 9-18-беттер.

11. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

12. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

13. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

41-тақырып. ТӘТІҚАРА АҚЫННЫҢ ӨМІРІ, ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ИДЕЯЛЫҚ-КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Тәтіқара ақын өмір сүрген дәуірдегі қазақ халқының тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайы. Ақынның қоғамдық мәселелерге араласуы. Өміріне байланысты деректер. Оның жауынгер, батыр, күрескер ақын болғандығы, шыққан тегі, өскен ортасы, қоғамдық, халықтық істері жөніндегі мәліметтер.

Тәтіқараның Абылай ханмен арақатынасы.

Шығармаларының біздің дәуірімізге жету жолы. Олардың көлемі.

Шығармаларының тақырыптық, идеялық-көркемдік ерекшелігі. Батырлық, ерлік тақырыбын, ел қорғаған қазақ батырларын жырлаудағы ақынның өзіндік ерекшелігі. Ақынның “Қамыстың басы майда, түбі сайда”, “Кебеже қарын, кең құрсақ”, “Ақыл қалмас қашқанда” деп басталатын өлеңдерінің идеялық-көркемдік ерекшелігіне талдау жасалынсын. Ондағы тарихи шындықтың бейнеленуіне назар аударылуы керек.

Абылайдың тұңғыш ұлы Жанбай өлгенде айтқан ақын өлеңінің мәні, ерекшелігі, халықтық сипаты.

Тәтіқара өлеңдерінің құрылысы. Көркемдік, тілдік ерекшелігі.

Ақын шығармаларының зерттелуі, халыққа танылу, оқу орындарында оқытылу жайы.

Тәтіқара өлеңдерінің танымдық, тәрбиелік мәні. Қазақ әдебиеті тарихында алатын орны.

Мәтін

1. Абылай хан. Тарихи жырлар. I том, – Алматы: «Жазушы», 1993, 64-65-беттер.

2. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

3. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: 2013.

4. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
5. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
6. Бес ғасыр жырлайды. I том. Құрастырушылар М.Мағауин, М.Байділдаев. – Алматы: “Жазушы», 1989. 3-57-беттер.
7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
9. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
7. Ақ берен. Құрастырған Қ.Сыдықов. – Алматы: «Жазушы», 1982.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 95-96-беттер.
5. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
6. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
7. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.
8. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-18-беттер.
9. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.

10.Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.

11.Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

42-тақырып. ҮМБТЕЙ ЖЫРАУДЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Үмбетей Тілеуұлының өміріне байланысты деректер. Жырау өмір сүрген кездегі қазақ халқының тарихи, саяси-әлеуметтік жағдайы. Жырау толғауларындағы тарихи оқиғалардың бейнеленуі. Бұқарға айтқан арнауларының ерекшелігі, мәні. Бөгембай өліміне байланысты шығарған жоқтауының ерекшелігі. Онда батыр бейнесінің жасалуы. Батыр ерлігі, халыққа сіңірген еңбегінің дәріптелуі. Абылай ханға Бөгембай өлімін естіртуі.

Ондағы халықтың салт-дәстүрінің көрінуі, жыраудың өзіндік өрнегі. Жыраудың бұл естіртуінде Абылай өмірінің жырлану ерекшелігі. Ондағы жұбатумен бірге тілек, бата мәніндегі сөздерінің ерекшелігі.

Жырау шығармаларының көркемдік ерекшелігі. Үмбетейдің өмірі мен шығармаларының зерттелу, танылу, жариялану жайы. Шығармаларының танымдық, тәрбиелік мәні. Үмбетейдің қазақ әдебиетіндегі ақындық өнердің қалыптасып дамуында алатын орны.

Мәтін

1. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
2. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
3. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Сүйіншәлиев Х. Ақындар поэзиясы. – Алматы: Тиопг. КазГУ, 1982, 56-73-беттер.
5. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 372-398-беттер.
6. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-38-беттер.
7. Қазақ хандығы. – Алматы: «Аруна» 2009.
8. Құндақбаева Ж. Кейінгі орта ғасырлар кезеңіндегі Қазақстан тарихы (XIII -XVIII ғ. алғашқы жартысы): Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2011.
9. Аяған Б.Ғ. Қазақ хандығы тарихы: құрылуы, өрлеуі, құлдырауы. – Алматы, 2011.

43-тақырып. ШАЛ АҚЫННЫҢ ӨМІРІ МЕН ШЫҒАРМА-ШЫЛЫҒЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Шал ақынның өмірі, шыққан тегі, өмір сүрген ортасы туралы қазақ әдебиеттану ғылымы саласындағы алғашқы айтылған пікірлер. Шоқан Уәлиханов жазып қалдырған деректер.

Кеңес дәуірінің 60-жылдарына дейінгі кезеңдегі оның өмірі мен шығармашылығының зерттелуі, жариялану ерекшелігі. Ол жөнінде айтылған пікірлер.

Қазіргі кезге, бізге жеткен шығармаларының көлемі. Олардың жариялану ерекшелігі. Шал ақын шығармаларының ерекшелігі, яғни оның қазақ хандығы дәуірінің XVIII ғасыр әдебиетіндегі алатын орны, ақындық өнердің аясын кеңейтіп, қазақ поэзиясында өмір құбылыстарын молынан қамти отырып, өзіндік ерекшелігімен дараланатындығы жөнінде айтқан Х.Сүйіншәлиев, М.Мағауин, т.б. сол сияқты қазақ ғалымдардың пікірлері. Осы айтылған ғалымдардың ақын шығармашылығының өзінен бұрынғы жыраулар поэзиясымен үндестігі, қазақ поэзиясындағы дәстүрді жалғастырудағы орны, дінге қатыстылығы, сыншылдығы, жеке басының қасиеттері жөніндегі пікірлері.

Мәтін

1. Шал ақын Құлекеұлы. Шығармалары. Зерттеулер. – Алматы: «Дайк-Пресс», 1999.

2. Шал ақын. Өлеңдер. Зерттеу деректер. – Алматы: «Арыс» баспасы. 2003.

3. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

4. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

5. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

6. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.

7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

9. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 93-122-беттер.
5. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
6. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. – Алматы: “Рауан», 1992.
7. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 372-398-беттер.
8. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.
9. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-38-беттер.

44-тақырып. ШАЛ АҚЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ СЫНШЫЛДЫҚ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Шал ақынның жалпы шығармашылығы туралы қысқаша түсінік берілген соң, негізгі тақырыпқа орай басты мәселелерге назар аударылсын.

Ақынның жастай Шал аталуының оның сыншылдығына қатысы. Ол жөніндегі пікірлер.

Адамгершілікті, адалдық пен ақындық өнер тазалығын жоғары қоятын Шал ақынның өзі өмір сүрген қоғамның құбылыстарына сыншылдықпен қарауының шығармаларында бейнеленуі.

Заманының зорлықшыларын, малына сенген сараң байлар мен паракор, әділетсіз әкімсымақтарды сынға алған шығармалары.

Қу, “пысықтар” мен жалған діншіл молда, ишандардың лас істері мен екіжүзді қылықтары, мінездері бейнеленетін шығармалары.

Ақынның сыншылдық көзқарасының адамның жас кезеңдері ерекшелігін сипаттау, жекелеген әлеуметтік топ өкілдері туралы айтқан өлеңдерінде де көрінетіндігі.

Шал ақынның, қоғамдық құбылыстарды танып, бағалаудағы өзіндік ерекшелігі.

Мәтін

1. Шал ақын Құлекеұлы. Шығармалары. Зерттеулер. – Алматы: «Дайк-Пресс», 1999.
2. Шал ақын. Өлеңдер. Зерттеу деректер. – Алматы: «Арыс» баспасы. 2003.
3. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
4. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
5. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
6. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
7. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
8. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
9. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: «Ғылым», 1990, 93-122-беттер.
5. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
6. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. – Алматы: «Рауан», 1992.

7. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 372-398-беттер.

8. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.

9. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-38-беттер.

45-тақырып. ШАЛ АҚЫННЫҢ ӘЙЕЛДЕР, ҚЫЗДАР ТАҚЫРЫБЫНДАҒЫ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Ақынның өмірі туралы қысқаша мәлімет. Шал ақын шығармашылығының ерекшелігі. Хандық дәуір әдебиетіндегі ақындар шығармашылығын дамытуда өзіндік орны бар ақын екендігі.

Ақынның жырау, жыршылардан сөз шебері ретінде ерекшелігі.

Шал ақын өлеңдерінің қамтитын мәселесі, тақырып аясының кеңдігі. Шал шығармашылығында әйелдер тақырыбының үлкен орын алатындығының қоғамдық-әлеуметтік негіздері. Әдебиетіміздің ілкі дәуірлердегі ескерткіштерінде (“Құтты білік”, “Қорқыт ата кітабы”), жыраулар поэзиясында бұл тақырыптың орын алатындығы. Бұл мәселені жырлаудағы Шалдың өзіндік ерекшелігі. “Жақсы”, “жаман” әйелдерді, келіндерді бейнелеудегі ақын ойларының өз заманындағы халықтың салт-сана, дәстүр, ұғым-түсініктерімен байланыстылығы.

Қыздардың жас мөлшеріне қарай белгі сипаттарын, ерекшеліктерін айта отырып, тәрбие мәселелерімен сабақтастыру ерекшелігі.

Отбасының берекесі болар жар таңдау, үйлену, әдепті де ибалы, арлы да ұятты, махаббатқа тұрақты әйел табу мәселелері жөніндегі ақын ойларының шығармаларындағы көрінісі.

Бұл тақырыптағы өлеңдерінің сыншыл, өсиет, насихат түрінде айтылуы. Экспромт, терме, ұйқас, ырғаққа құрылған қара сөз үлгісінде де берілетіндігі.

Сөз қағысу, сұрақ-жауап, айтыстарында да бұл тақырыпқа қатысты мәселелердің көрінетіндігі.

Шал ақын өлең, сөздерінің танымдық-тәрбиелік мәні.

Мәтін

1. Айтыс. I том. – Алматы: ”Жазушы”, 1988, 248, 254-255-беттер.

2. Шал ақын Құлекеұлы. Шығармалары. Зерттеулер. – Алматы: «Дайк-Пресс», 1999.

3. Шал ақын. Өлеңдер. Зерттеу деректер. – Алматы: «Арыс» баспасы. 2003.

4. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

5. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

6. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

7. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.

8. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

9. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.

2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.

3. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.

4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 93-122-беттер.

5. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.

6. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. – Алматы: “Рауан», 1992.

7. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 372-398-беттер.

8. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.

9. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-38-беттер.

46-тақырып. ШАЛ АҚЫН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДА ОНЫҢ ТІЛ, СӨЗ ӨНЕРІ ТУРАЛЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРІНІҢ БЕЙІНЕЛЕНУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Ақынның сөз өнеріне келу жолы, оның ақындық жолға түсуінің негіздері жөніндегі деректер. Ол туралы ақынның өз өлеңдерінде айтылуы. “Өлеңге тоқтамайды Шал дегенің”, “Күлен шешенге”, “Түседі өлең десе қайғы-шерім”, “Сөйлеп қал, сөйле тілім арыс келді” сияқты. т.б. өлеңдеріне талдау жасалынсын.

Шал ақынның өмір бойы ақындық өнерді кедейлік көрсе де қасиет тұтып, мал табудың құралы деп қарамағандығы. Сөздің, өлеңнің қоғамдық мәнін дұрыс түсініп, ақындық өнерде өзіне, сөз шеберлеріне қояр талабының шығармаларындағы көрінуі.

Мәтін

1. Айтыс. I том. – Алматы: ”Жазушы”, 1988, 248, 254-255-беттер.
2. Шал ақын Құлекеұлы. Шығармалары. Зерттеулер. – Алматы: «Дайк-Пресс», 1999.
3. Шал ақын. Өлеңдер. Зерттеу деректер. – Алматы: «Арыс» баспасы. 2003.
4. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
5. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
6. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
7. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
8. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
9. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 93-122-беттер.
5. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
6. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. – Алматы: “Рауан», 1992.
7. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 372-398-беттер.
8. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.
9. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-38-беттер.

47-тақырып. ШАЛ ШЫҒАРМАЛАРЫНДА АДАМНЫҢ ЖАС КЕЗЕҢДЕРІ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІНІҢ БЕЙНЕЛЕНУІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Шал шығармаларында адам өмірінің жас кезеңдері ерекшеліктерін бейнелеу тақырыбының үлкен орын алатындығы. Бұл тақырыптың қазақ әдебиетінде жырлануының дәстүрлік ерекшелігі. Ежелгі дәуір әдебиетінен бастау алатындығы.

Ақынның осы тақырыптағы шығармалары. Олардың көлемі.

Адамның жас кезеңдерін сипаттаудағы өзіндік ерекшелігі. Бұл тақырыптағы өлеңдеріндегі көркемдік тәсілдер, сөз қолданыстары, бейнелілігі. Халықтық дүниетаныммен, ұлттық ерекшелікпен байланысы.

Өз өміріне қатысты жайттарды сипаттайтын өлеңдерінің жалпылық, халықтық сипаты.

Мәтін

1. Айтыс. I том. – Алматы: “Жазушы”, 1988, 248, 254-255-беттер.
2. Шал ақын Құлекеұлы. Шығармалары. Зерттеулер. – Алматы: «Дайк-Пресс», 1999.

3. Шал ақын. Өлеңдер. Зерттеу деректер. – Алматы: «Арыс» баспасы. 2003.
4. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
5. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
6. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
7. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: “Ана тілі», 1993.
8. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
9. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

Негізгі әдебиеттер

1. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
2. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
3. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
2. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
3. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиеттуралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990, 93-122-беттер.
5. Сыздықова Р. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
6. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер. – Алматы: “Рауан», 1992.
7. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 354-361, 372-398-беттер.
8. Мағауин М. Қазақ тарихының әліппесі. – Алматы: “Қазақстан», 1995, 185-197-беттер.
9. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 3-38-беттер.

48-тақырып. XVIII ҒАСЫРДА АҚЫНДЫҚ ӨНЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ, ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Студент бақылау жұмысын жазу барысында сөз шебері ретінде ақындар шығармашылығының ерекшелігі туралы Е.Ысмайлов, Қ.Жұмалиев, М.Әуезов, З.Ахметов, Х.Сүйіншәлиев, М.Мағауин сияқты белгілі ғалымдардың ой, пікірлерімен танысып алуы керек. Қазақ хандығы дәуірінің XVIII ғасырында өмір сүрген Көтеш, Тәтіқара, Шал сияқты ақындардың ақындық өнерді дамытудағы өзіндік өнері бар сөз шеберлері екендігі.

XVIII ғасырдағы ақындар поэзиясының өздерінің алдындағы жыраулар поэзиясымен үндестігінің қоғамдық, әлеуметік мәселелерді көтеруінен, ой сарындарындағы бірлік ерекшеліктерімен де көрінетіндігі.

Ақындар шығармашылығына тән белгілердің (импровизация, айтысқа түсу) көрінуі. Тақырып аясының кеңдігі. Өмірдің, қоғамның әр түрлі құбылыстарының кең қамтыла бейнеленуі. Шығармаларының мазмұнындағы ерекшеліктер. Әзіл-сықақ, сатиралық элементтердің көрініс табатындығы. Жанрлық ізденістердің көрінуі. Ақындардың айтыс жанрының дамуында алатын орны.

Студент XVIII ғасырдағы ақындардың қазақ әдебиетіне әкелген жаңалығы, ақындық өнердің қалыптасып, дамуындағы орны жөнінде М.Мағауин, Х.Сүйіншәлиев сияқты ғалымдардың ой пікірлеріне сүйене отырып өзіндік ой-тұжымдарын көрсетуі керек.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
3. Бабалар сөзі. Т.28. Тарихи жырлар. – Астана: Фолиант, 2006.
4. Шал ақын. Өлеңдер. Зерттеу деректер. – Алматы: «Арыс» баспасы. 2003.
5. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.
8. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
2. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: 2002.
3. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
4. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.
5. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы.– Алматы: «Санат», 1994., 2005.
7. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
8. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991.
2. Ерте дәуірдегі қазақ әдебиеті. – Алматы: “Ғылым”, 1983.
3. Жұмалиев Қ. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1967.
4. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. XV-XVIII ғасырлардағы қазақ поэзиясы. – Алматы: “Ғылым”, 1990.
5. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер (XV-XVIII ғасырлардағы ақын-жыраулар мұрасының көркемдік ерекшеліктері). – Алматы: “Рауан», 1992.
6. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981.
7. Танабаев Ө. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.
8. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 360-361-беттер.
9. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 9-18-беттер.
10. Әбілқасымов Б. XVIII-XIX ғасырлардағы қазақ әдеби тілінің нұсқалары. – Алматы: “Ғылым”, 1988, 3-57-беттер.
11. Бердібай Р. Эпос мұраты. – Алматы: “Білім”, 1997.
12. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1993, 144-167-беттер.
13. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
14. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.

49-тақырып. ТОЛҒАУ ЖАНРЫНЫҢ XVIII ҒАСЫРДАҒЫ ДАМУ СИПАТЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Студент бұл тақырыпты жазардың алдында теориялық әдебиеттерден толғау жанрының ерекшелігі, түрлері жөнінде айтылған пікірлерді біліп алғаны жөн. Толғау жанры туралы айтқан әдебиетші ғалымдардың пікірлері келтіріле отырып түсінік берілсін. Толғауда айтылатын негізгі мәселе, яғни тақырыптары. Негізінде қоғамдық-әлеуметтік, саяси, елдік, жалпыхалықтық, философиялық, мәселелердің қамтылатындығы.

XVIII ғасырдағы тарихи, саяси және қоғамдық өзгерістердің қазақ поэзиясының дамуына, яғни идеялық бағыт-бағдарына, тақырып аясына тигізген ықпалы.

Басқыншылыққа қарсы күрес, азаттықты аңсау, отаншылдық сарынның дамуы. Патриотизмді негізге ала отырып ерлікті, батырлықты мадақтау, елдің бірлігі, хандықтың беріктігін нығайту мақсатындағы ой-толғамдардың бейнеленуі. XVIII ғасыр толғауларында әлеуметтік мәселелердің, көрші елдермен қарым-қатынас туралы ойлардың бейнеленуі. Жыраулардың заман келбеті және заман адамы, өмір мен болмыс туралы ой-толғаныстарының поэзияда көрініс табуы.

XVIII ғасырдағы толғаулардың өз заманының көкейкесті мәселелерін көтеруімен ғана емес, алдыңғы дәуірлердегі толғаулардан көркемдік сапасымен де ерекшелетіндігіне мысалдар келтірілсін. Нақыл, афоризм түрінде бейнелі болып, ұлттық ерекшеліктерінің айқындала түсетіндігі.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
2. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
3. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
4. Бес ғасыр жырлайды. I том. – Алматы: «Жазушы», 1989.
5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. «Жазушы», 2004.
7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.
2. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.
3. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.
4. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.
5. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.
6. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.
7. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: 2002.

Қосымша әдебиеттер

1. Ахметов З. Өлең сөздің теориясы. – Алматы: 1973, 7-58 беттер.
2. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. – Алматы: “Ана тілі”, 1998.
3. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
4. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
5. Борах Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012. Қоңыратбаев Ә. Қазақ әдебиетінің тарихы. – Алматы: “Санат”, 1997, 25-37-беттер.
6. Сыдықов Қ. Ақын жыраулар. – Алматы: “Ғылым”, 1974.
7. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: 2005.
8. Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы. – Алматы: "Ана тілі", 1993.
9. Негимов С. Ақын-жыраулар поэзиясының бейнелелігі. – Алматы: 1991.
10. Өмірәлиев Қ. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: "Ғылым", 1976.

50-тақырып. АЙТЫС ЖАНРЫНЫҢ XVIII ҒАСЫРДА ҚАЛЫПТАСУ, ДАМУ ЕРЕКШЕЛІГІ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Студент негізгі тақырыбын жазар алдында айтыс сөзінің білдіретін ұғымына, жанр ретіндегі ерекшелігіне тоқталуы керек.

Айтыс жанрының ерекшелігі туралы А.Байтұрсынов, М.Әуезов, Ә.Қоңыратбаев, З.Ахметов, М.Ғабдуллин, Р.Бердібай, М.Жармұхамедов, Х.Сүйіншәлиев, М.Мағауин, Е.Ысмайылов, т.б. ғалымдардың айтқан пікірлерімен танысып алуға тиіс.

Айтыстың қазақ әдебиетінде алатын орны, оның түрлеріне тоқталып қысқаша түсініктер берілсін. Би-шешендер айтысы, қыз бен жігіт айтысы, ақындар айтысы, мазмұнына қарай түре, сүре, жұмбақ және айтыстың көне түрлері болатындығы, олардың ерекшеліктері туралы да біліп алғаны жөн.

XVIII ғасырдағы билер айтысының зерттелуінің кенжелеп келуінің себебі. Айтыстың XVIII ғасыр әдебиетіндегі ақындар шығармашылығындағы көрінісі.

Көтештің айтыстары. М.Ж.Көпеев жазбаларындағы деректер. Айтыстың ерекшеліктері. Сөз қағысу түрінде келетіндігі.

Шал ақынның айтыстары. Оның ерекшеліктері, мазмұны. Шал ақынның дегдар қызбен, кемпірімен айтысының ерекшелігі.

Кейінгі кезеңдердегі ақындар айтысының дамуына тигізген әсері.

Мәтін

1. Айтыс. I том. – Алматы: «Жазушы», 1988, 248, 254-255-беттер.
 2. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
 3. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.
 4. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.
 5. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.
 6. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.
 7. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. – Алматы: 2004.
- «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.

Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

Қосымша әдебиеттер

1. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
2. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012.
3. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі» , 1991, 172-188-беттер.
4. Байтұрсынов А. Шығармалары. – Алматы: «Жазушы», 1989, 227-228, 271-беттер.
5. Базарбаев М. Көрікті ойдан - көркем сөз. – Алматы: “Рауан», 1994, 225-244-беттер.
6. Бердібаев Р. Сарқылмас қазына. – Алматы: “Мектеп», 1983, 67-138-беттер.
7. Бердібаев Р. Замана сазы. – Алматы: «Жазушы», 1985, 179-190-беттер.
8. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы: “Санат”, 1997.
9. Жармұхаммедов М. Айтыс. – Алматы: “Білім қоғамы”, 1990.
10. Жармұхаммедов М. Айтыс өнері. – Алматы: “Қазақстан», 1979.
11. Жұбанов А. Замана Бұлбұлдары. – Алматы: «Жазушы», 1985, 179-190-беттер.
12. Мұқанов С. Айтыстар туралы. Кітапта: айтыс. 1-том, «Жазушы», 1988.
13. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994, 3-55-беттер.
14. Ысмайылов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996.

51-тақырып. АҚЫНДАР МЕН ЖЫРАУЛАР ШЫҒАРМАШЫЛЫҚТАРЫНЫҢ ҰҚСАС ОРТАҚ БЕЛГІЛЕРІ МЕН АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫ

Қамтылуға тиісті мәселелер

Ақындар мен жыраулар шығармашылығының өзара ұқсас болуының себебі.

Жырау, ақын сөздерінің білдіретін мағыналары. Жыраулардың қоғамдық қызметі мен шығармашылығының ерекшелігі. Жырауға тән белгілер. Негізгі жанры. Олардың өз заманының маңызды оқиғаларынан тысқары болмай тікелей араласып отыратындығы. Шығармаларының тақырыптық, идеялық-көркемдік ерекшеліктері. Ақындар шығармашылығының ерекшеліктері олардың поэзиясына тән белгілерімен салыстырыла, мысалдар келтіріле отырып талдау жасалынуы қажет.

Алдымен студент ақындар мен жыраулар, олардың шығармаларының ерекшеліктері жөнінде айтқан Е.Ысмайылов, М.Әуезов, З.Ахметов, З.Қабдолов, Қ.Жұмалиев, Х.Сүйіншәлиев, М.Мағауин, т.б. белгілі ғалымдардың пікірлерімен танысып алуға тиіс.

Айтылған пікірлерге сүйене отырып XVIII ғасырдағы ақын, жыраулар поэзиясының көрнекті өкілдері шығармаларынан дәлелдер келтіре отырып, бақылау жұмысын өз сөздерімен жазып орындауы тиіс.

Мәтін

1. Арқаның би-шешендері мен ақын-жыраулары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

2. Арқаның айтыс ақындары. Құраст. Асанов Қ. – Астана: Фолиант, 2013.

3. Он ғасыр жырлайды. – Алматы: «Дәуір», 2006.

4. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Хрестоматия. Құрастырушы М.Мағауин. – Алматы: «Ана тілі», 1993.

5. Мағауин М. Алдаспан. – Алматы: «Атамұра», 2006.

6. Жеті ғасыр жырлайды. Екі томдық. (XV ғасырдан XX ғасырдың басына дейінгі кезең). Құрастырған Е.Дүйсенбайұлы. – Алматы: «Жазушы», 2004.

7. «Ай, заман-ай, заман-ай». – Алматы: «Жазушы», 1991.

Негізгі әдебиеттер

1. Тоқсамбаева А. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет: Оқу құралы. – Алматы: 2013.

2. Нағымов Ш.Н. Қазақ халқының рухани мәдениетінің тарихы. Оқулық. – Алматы: 2012.

3. Мағауин М. Қобыз сарыны. – Алматы: «Атамұра», 2006.

4. Мағауин М. Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет. Жоғарғы оқу орындары студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: "Ана тіл", 1992.

5. Сүйіншәлиев Х. VIII-XVIII ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Жоғарғы оқу орындарының студенттеріне арналған оқулық. - Алматы, "Мектеп", 1989.

6. Сүйіншәлиев Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Жоғарғы оқу орындары филология факультеттері студенттеріне арналған оқулық. – Алматы: «Санат», 1994., 2005.

7. Қазақ әдебиетінің қысқаша тарихы» I том. Құрастырған: Т.Кәкішұлы. – Алматы: «Қазақ университеті», 2001.

8. Садырбайұлы С. Сөз асылы сөзде (Қанатты сөздер және фольклор). – Алматы: 2009.

Қосымша әдебиеттер

1. Қабдолов З. Сөз өнері. – Алматы: 2002.
2. Райыс Ғ. Сөз өнері теориясы. – Алматы: 2010.
3. Әдебиеттану терминдерінің сөздігі. – Алматы: “Ана тілі”, 1998.

4. Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: 2005.

5. Артықбаев Ж.О. Қазақстан тарихы. Оқулық. – Алматы: 2013.
6. Айдарбаева Р. Қазақстан тарихы. Оқу құралы. – Алматы: 2015.
7. Бораш Б.Т. Қазақ поэзиясындағы хандар тұлғасы. – Алматы: 2012. Әуезов М. Әдебиет тарихы. – Алматы: «Ана тілі», 1991, 123-167-беттер.

8. Дербісәлин Ә. Әдебиет туралы толғаныстар. – Алматы: “Ғылым”, 1990.

9. Сүйіншәлиев Х. XVIII-XIX ғ.ғ. Қазақ әдебиеті. – Алматы: “Мектеп», 1981.

10. Сүйіншәлиев Х. Ақындар поэзиясы. – Алматы: Типог. Казгу, 1982.

11. Сыдықов Қ. Көркемдік өрнектер (XV-XVIII ғасырлардағы ақын-жыраулар мұрасының көркемдік ерекшеліктері). – Алматы: “Рауан», 1992.

12. Танабаев Ә. Жыраулар поэзиясы және табиғат. – Алматы: ҚАЗАҚПАРАТ, 1999.

13. Мыңжан Н. Қазақтың қысқаша тарихы. – Алматы: “Жалын», 1994.

14. Ысмайлов Е. Жамбыл және халық ақындары. – Алматы: “Санат”, 1996, 9-33-беттер.

15. Қозыбаев М. Жауды шаптым ту байлап. – Алматы: “Қазақстан», 1994, 41-99-беттер.

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз.....	3
1-тақырып. XV-XVII ғасырлардағы қазақ хандығының саяси- әлеуметтік жағдайы мен мәдениеті.....	10
2-тақырып. Қазақ хандығы дәуірінің XV-XVII ғасырлардағы әдебиетінің зерттелуі.....	12
3-тақырып. Қазақ хандығының құрылу қарсаңындағы, алғашқы кезеңіндегі әдебиет үлгілері.....	15
4-тақырып. Ноғай-қазақ (ноғайлы) жырлары, олардың қазақ әдебиеті тарихында алатын орны.....	17
5-тақырып. Тарихи тақырыпқа жазылған көркем шежірелер, олардың танымдық және әдеби мәні.....	19
6-тақырып. Захреддин Мұхаммед Бабырдың өмірі мен шығармашылығы.....	22
7-тақырып. Қадырғали Жалайыридың "Жамиат тауарих" атты еңбегінің танымдық, әдеби мәні.....	24
8-тақырып. Әбілғазы Баһадүрдің "Түрік шежіресінің" тарихи, танымдық және әдеби мәні.....	26
9-тақырып. Мұхаммед Хайдар Дулатидің өмірі мен шығармашылығы.....	29
10-тақырып. Жыраулық дәстүр, оның XV-XVII ғасырлардағы даму ерекшелігі.....	30
11-тақырып. XV-XVII ғасырлардағы жыраулар поэзиясының тақырыптық, идеялық-көркемдік ерекшелігі.....	33
12-тақырып. Толғау жанры және оның XV-XVII ғасырлардағы даму сипаты.....	35
13-тақырып. Қазақ хандығының құрылу, қалыптасу үдерісінің XV- XVII ғасырлар әдебиетінде бейнеленуі.....	37
14-тақырып. Асан қайғы Сәбитұлының өмірі мен шығармашылығының зерттелуі.....	39
15-тақырып. Асан қайғының толғаулары мен нақыл сөздері.....	41
16-тақырып. Асан қайғы атына байланысты аңыздар және олардың тарихи мәні мен ерекшеліктері.....	44
17-тақырып. Қазтуған жыраудың өмірі мен шығармашылығы.....	47
18-тақырып. Доспамбет жыраудың өмірі мен шығармашылығы.....	49
19-тақырып. Шалкиіз жыраудың өмірі мен шығармашылығы.....	52
20-тақырып. Жиёмбет жыраудың өмірі мен шығармашылығы.....	54

21-тақырып.	Марғасқа жыраудың өмірі мен шығармашылығы.....	56
22-тақырып.	Қазақ халқының XVIII ғасырдағы тарихи әлеуметтік жағдайы және оның әдебиетте бейнеленуі.....	58
23-тақырып.	XVIII ғасырдағы қазақ әдебиетінің зерттелуі.....	61
24-тақырып.	Қазақ әдебиетінің XVIII ғасырдағы даму сипаты.....	64
25-тақырып.	XVIII ғасырдағы қазақтың би-шешендерінің өмірі, шешендік сөздерінің зерттелуі.....	66
26-тақырып.	Қазақ билерінің қоғамдық қызметі, шешендік өнерінің ерекшелігі.....	69
27-тақырып.	Төле бидің қоғамдық қызметі, шешендік сөздері.....	71
28-тақырып.	Төле би шығармаларындағы ел бірлігі идеясы.....	73
29-тақырып.	Қазыбек бидің шешендік сөздері.....	75
30-тақырып.	Әйтеке бидің өмірі мен шешендік сөздері.....	77
31-тақырып.	XVIII ғасырдағы жыраулар поэзиясының даму ерекшелігі, сипаты.....	79
32-тақырып.	Қожаберген жыраудың өмірі мен әдеби мұрасы.....	81
33-тақырып.	Қожаберген жыраудың “Елім-ай” дастанының танымдық, тәрбиелік мәні.....	83
34-тақырып.	Ақтамберді жыраудың өмір мен шығармашылығы	86
35-тақырып.	Ақтамберді жырау толғауларының танымдық-тәрбиелік мәні	88
36-тақырып.	Бұқар жырау шығармаларындағы ел бірлігі идеясы.....	90
37-тақырып.	Бұқар жыраудың өмірі мен шығармашылығының зерттелуі	93
38-тақырып.	Бұқар жыраудың Абылайға арналған жыр-толғаулары...95	
39-тақырып.	Бұқар жырау шығармаларында жаратылыс, өмір, заман туралы ойларының көрінуі.....	97
40-тақырып.	Көтеш ақынның өмірі мен шығармашылығы.....	99
41-тақырып.	Тәтіқара ақынның өмірі, шығармаларының идеялық-көркемдік ерекшелігі.....	101
42-тақырып.	Үмбетай жыраудың өмірі мен шығармашылығы.....	103
43-тақырып.	Шал ақынның өмірі мен шығармашылығының зерттелуі.....	104
44-тақырып.	Шал шығармаларындағы сыншылдық.....	106

45-тақырып. Шал ақынның әйелдер, қыздар тақырыбындағы өлеңдерінің тәрбиелік мәні.....	108
46-тақырып. Шал шығармашылығында оның тіл, сөз өнері туралы ой-пікірлерінің бейнеленуі.....	110
47-тақырып. Шал шығармаларында адамның жас кезеңдері ерекшеліктерінің бейнеленуі	111
48-тақырып. XVIII ғасырда ақындық өнердің қалыптасуы, даму ерекшелігі.....	113
49-тақырып. Толғау жанрының XVIII ғасырдағы даму сипаты.....	115
50-тақырып. Айтыс жанрының XVIII ғасырда қалыптасу, даму ерекшелігі.....	116
51-тақырып. Ақындар мен жыраулар шығармашылықтарының ұқсас ортақ белгілері мен айырмашы.....	118

Алтынбеков Қосай Сұлтанұлы

**ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДӘУІРІНДЕГІ ӘДЕБИЕТ
БОЙЫНША ӨЗІНДІК ЖҰМЫСТАР
Тапсырмалар жинағы**

Жоғары оқу орындарында 5В011700 – «Қазақ тілі мен
әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын
студенттерге арналған

Оқу-әдістемелік құрал

**Редакторы – Қ.Сапарбаева
Техникалық редакторы – Л.Байырбекова
– Н.Абылаев**

Басуға 2016 жылы қол қойылды.
Қаріп түрі Times New Roman
Көлемі 7,75 шартты баспа табақ.
Таралымы дана.
«Әлем» баспасы. Тапсырыс №
Шымкент қаласы, Ғ.Іляев көшесі 7